Journal of Kurdish Literature

P-ISSN: 3657-2645 E-ISSN: 2717-0039
JOKL: http://jokl.uok.ac.ir
University of Kurdistan: http://uok.ac.ir

Spring and Summer 2026
Volume X11, Issue 1, Series 21

The Status of Translation in the Kurdish Language from the Perspective of Critical Approaches

1. Adel Mohammadi
2. Milad Miraki (Corresponding Author)

1. Ph.D. in Linguistics, National Language Institute researcher, Tehran, Iran.
2. Ph.D. in Translation Studies, Department of English Language and Literature, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

Article Type:
Original Research

Page Numbers: 221-252

Article History:
Received
May 04, 2026
Received in Revised Form
September 07, 2026
Accepted
September 15, 2026
Published
September 22, 2026

Email:

1. Adel.m223@gmail.com

2. milad_miraki@atu.ac.ir

Abstract

The present study critically examines the state of translation in the Kurdish language. It adopts a descriptive-analytical approach, with data collected through library-based research and purposive sampling covering the period from 1997 to 2026. Methodologically, the study is situated within Descriptive Translation Studies and adopts a function-oriented approach. Its position within the field is clarified with reference to Holmes's map of Translation Studies. The theoretical framework, however, is grounded in a critical-sociological perspective that draws on the world system of translation, minority translation, translational agency, and debates on the ethics and politics of translation and retranslation. The findings indicate that translation in Kurdish is not merely a linguistic act but is also shaped by power relations and ideology. Kurdish typically occupies a peripheral position in the global translation system as one of the less-translated languages. Moreover, intralingual translation and indirect translation through intermediary languages may undermine the originality of Kurdish texts and facilitate the transfer of censorship and ideological interventions. Conversely, translation as a form of cultural agency, particularly through the translation of Kurdish works into dominant languages such as English, can play a significant role in promoting Kurdish literature globally. Finally, the study shows that the lack of institutionalization of Kurdish Translation Studies as an academic field is one of the main factors hindering its scholarly and professional development. Therefore, establishing university curricula, specialized journals, and professional associations is essential to strengthening the academic and cultural status of Kurdish translation.

Keywords: Kurdish translation; intralingual translation; institutionalization; translation as activism; Kurdish Translation Studies

Citation: Mohammadi, A. & Miraki, M. (2026). The Status of Translation in the Kurdish Language from the Perspective of Critical Approaches. *Journal of Kurdish Literature*, 12(1), 221-252.
DOI: 10.22034/JOKL.2026.145802.1486

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC) license https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.en

1. Introduction

This study critically examines the state of translation in the Kurdish language. Translation is not merely a means of transferring texts from one language to another; rather, it is a complex practice intertwined with power, ideology, culture, and politics. As a marginalized and less-translated language, Kurdish has faced structural obstacles that have directly shaped the conditions and practices of translation into and out of the language.

Critical approaches to translation, ranging from Venuti's (1995) work to the studies of Baker (2006), Heilbron and Sapiro (2007), Tymoczko and Gentzler (2002), and Pillière (2021), demonstrate that translation can serve both to maintain the dominance of hegemonic languages and to facilitate resistance and activism. These perspectives are particularly relevant to the study of Kurdish translation, as translation practices can reproduce the cultural hegemony of dominant languages while also creating opportunities to strengthen the position of marginalized languages such as Kurdish.

The Kurdish language is subject to monolingual language policies (Mohammadi, 2026). Consequently, many Kurdish texts are translated indirectly through an intermediary language, such as Persian, a practice that may distance translations from their source texts and transmit forms of censorship (Miraki & Noushmand, 2022). By contrast, some successful translations from Kurdish into dominant languages illustrate the potential of translation as activism.

This study draws on Descriptive Translation Studies (DTS), incorporating a functional approach as outlined in Holmes's (1972/1988) map of Translation Studies, while adopting a critical-sociological perspective as its broader theoretical orientation. It examines critical approaches to the state of Kurdish translation, focusing on concepts such as self-translation, translation as self-colonization, translation as activism, the concept of a less-translated language, translation as narration, directionality, intralingual and indirect translation, the position of Kurdish within the world system of translation, and institutionalization. The central research question is: How can the state of translation in Kurdish be analyzed through critical approaches to translation?

2. Methodology

This study adopts a descriptive-analytical research method, with data collected through library research and purposive sampling. The study covers the period from 1997 to 2026, during which literary translation into and from Kurdish in Iran began to develop more continuously and become more institutionalized.

The study is situated within the framework of Descriptive Translation Studies (DTS), which adopts a functional approach. Its position within Translation Studies is outlined with reference to Holmes's "Map of Translation Studies." However, its broader theoretical framework draws on a critical-sociological perspective, incorporating the world system of translation, minority translation and translation agency, and debates on translation ethics, politics, and retranslation. From this perspective, translations are analyzed as cultural and political acts shaped by power relations. The study does not examine individual translations in detail or evaluate the quality of Kurdish translations.

3. Data Analysis

3.1. Self-Translation: Heidarnia (2024) defines self-translation as a process through which authors seek to make their meanings and emotional states more accessible to readers. Successful self-translation requires a high level of proficiency in both the source and target languages; however, many Kurdish authors lack this level of proficiency. Compared with other regions, Kurdish literary translation in Iran remains in a less favorable position and receives less institutional support.

3.2. Translation as Self-Colonization: The concept of *self-colonization* is relevant to the translation of Kurdish literature into Persian. Persian, as an official and dominant language with considerable symbolic capital, is used more extensively in formal institutions, whereas Kurdish has more limited access to these spaces. When Kurdish authors write their works initially in Persian or translate their Kurdish writing into Persian to reach a wider readership, these choices are not neutral but are made within existing power relations.

3.3. Translation as Activism: Some translators, publishers, and independent presses maintain that their work is motivated by more than financial considerations. They regard translation as a task or mission and view their activities as forms of cultural and ethical engagement. At the same time, fame, prestige, and recognition may also motivate their work. From this perspective, translation is not merely the transfer of texts between languages but a practice embedded in a network of translators, publishers, and institutions.

3.4. Kurdish as a "Less-Translated" Language: In the Kurdish–Persian context, Kurdish can be characterized as a *less-translated language*. This status does not stem from the relatively small size of its speaker population but from its limited use as a source language in translation production. Kurdish authors may therefore feel compelled to translate their works into Persian to reach a wider readership, whereas translation from Persian into Kurdish remains relatively limited.

3.5. Kurdish in the World System of Translation (WST): Within the world system of translation, translation flows are characterized by significant inequalities. Central languages such as English, French, and German occupy prominent positions in international translation networks, while marginalized languages such as Kurdish have a more limited presence in the global translation arena (Heilbron & Sapiro, 2007). Research covering the period from 1997 to 2021 indicates that 160 works were translated into Persian, most of them poetry, while the translation of prose followed a more stable trajectory (Miraki & Noushmand, 2022).

3.6. Indirect Translation: The mediation of Kurdish literature through an intermediary and official language can position that language as a bridge between Kurdish literature and world literature, while also contributing to the marginalization of direct translation into Kurdish. For example, some Kurdish translations of George Orwell's *Animal Farm* were produced not from the original English text but from Persian translations. In such cases, the Kurdish text is effectively a "translation of a translation," potentially increasing its distance from the original text.

3.7. Intralingual Translation: Intralingual translation has been a recurring practice within the Kurdish-speaking community for many years. Miraki (2025) observes that speakers of Kurmanji and Sorani translate between these two varieties on social media to facilitate mutual understanding. Although such translation is intended to overcome linguistic barriers within the Kurdish-speaking community, it may also have adverse consequences, depending on how the process is conducted. Ahmad Khani's *Mem u Zin* (1692) provides an example of a literary work that has undergone intralingual translation. This process began with Rahman Bakr's translation (Hosseini, 1352), while Hazhar's 1958 translation into the Mukriani variety may be regarded as a turning point in the transformation of the original text of this epic work.

3.8. The Issue of Directionality: For many years, translation studies have debated the direction of translation, particularly whether translators should translate into their first or second language. Persian literature has largely been translated from foreign languages, a pattern that, according to the argument advanced here, has contributed to the weakening and limited international circulation of Persian literature. This imbalance is even more pronounced in Kurdish literature, given Kurdish's relatively peripheral position in the world literary system. UNESCO's translation statistics indicate that relatively few Kurdish works have been translated

into English. Nevertheless, even this limited number of translations has created opportunities for Kurdish literature to reach international audiences.

4. Conclusion

The findings show that translation into Kurdish is not merely a linguistic act but a practice shaped by power relations and ideology. Kurdish occupies a marginalized position in many domains and can be classified as a less-translated language within the world system of translation. Intralingual and indirect translation may introduce textual changes and ideological interventions, while translating Kurdish works into central languages can serve as a form of activism by increasing the global visibility of Kurdish literature. The limited institutionalization of Kurdish Translation Studies as an academic discipline is another factor that weakens its scientific and professional standing. Developing university translation curricula, supporting specialized journals, and establishing professional associations and boards could strengthen the field. Institutionalization is essential for promoting methodological consistency, establishing academic standards, and enhancing the professional legitimacy of Kurdish translation. Finally, Kurdish translation should extend beyond literary texts to include fields such as fansubbing, fandubbing, audio description, simultaneous interpreting, and post-editing. Developing these areas could broaden the scope of Kurdish Translation Studies and strengthen the role of Kurdish in contemporary translation practices.

References

Álvarez, R., & Vidal, M. C. Á. (Eds.). (2002). *Translation, power, subversion* (Vol. 8). Multilingual Matters.

Baker, M. (2006). *Translation and conflict: A narrative account*. Routledge.

Boase-Beier, J. (2011). *A critical introduction to translation studies*. Continuum.

Branchadell, A., & West, L. M. (Eds.). (2005). *Less translated languages*. John Benjamins.

Castro, O., Mainer, S., & Page, S. (Eds.). (2017). *Self-translation and power: Negotiating identities in European multilingual contexts*. Palgrave Macmillan.

Chelliah, S. L., & de Reuse, W. J. (2010). *Handbook of descriptive linguistic fieldwork*. Springer.

Dehqan, M. (2010). Kurdish glosses on Aristotelian logical texts. *The Philosophical Quarterly, 60*(241), 692–697.

Farahzad, F. (2015). *Farhang-e tawseefi-ye motale'at-e tarjome* [A descriptive dictionary of translation studies]. Elmi. (In Persian)

Fischer, B. (2012). *Translation and the reconfiguration of power relations*. LIT Verlag.

Gambier, Y. (2019). Institutionalization of translation studies. In L. D'hulst & Y. Gambier (Eds.) , *A history of modern translation knowledge: Sources, concepts, effects* (pp. 179–194). John Benjamins.

Gile, D. (2012). Institutionalization of translation studies. In Y. Gambier & L. van Doorslaer (Eds.) , *Handbook of translation studies* (Vol. 3, pp. 73–80). John Benjamins.

Heidarnia, S. (2024, June 13). Self-translation of Kurdish works, an emerging phenomenon. *Shafaq News*. https://shafaq.com/en/Kurdistan/Self-translation-of-Kurdish-Works-an-Emerging-Phenomenon-by-Soheila-Heidarnia

Heilbron, J., & Sapiro, G. (2007). Outline for a sociology of translation: Current issues and future prospects. In M. Wolf & A. Fukari (Eds.) , *Constructing a sociology of translation* (pp. 93–107). John Benjamins.

Holmes, J. S. (1988). The name and nature of translation studies. In L. Venuti (Ed.) , *The translation studies reader* (pp. 172–185). Routledge. (Original work presented 1972)

Hosseini, A. (1973). Ahmad Khani va manzume-ye "Mam u Zin" [Ahmad Khani and the "Mam and Zin" epic]. *Zaban va Adab-e Farsi*, *25*(105), 74–88. (In Persian)

House, J. (2018). *Translation: The basics*. Routledge.

Jo Napoli, D., & Lee-Schoenfeld, V. (2010). *Language matters: A guide to everyday questions about language* (2nd ed.). Oxford University Press.

Krishnan, A. (2009). *What are academic disciplines? Some observations on the disciplinarity vs. interdisciplinarity debate* (NCRM Working Paper Series, 03/09). University of Southampton; ESRC National Centre for Research Methods.

Menbari, S., & Farahzad, F. (2024). Unveiling the marginalized: Translation to and from Kurdish in Iran during the Pahlavi Era (1925–1979). *Iranian Journal of Translation Studies*, *22*(85), 9–24.

Miraki, M. (2025, March). *The emergence of Kurdish translation studies: Trends, challenges and prospects* [Conference presentation]. University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.

Miraki, M., & Noushmand, N. (2022). Literary translation flow from Kurdish into Persian between 1997 and 2021: A sociological study. *Iranian Journal of Translation Studies*, *20*(78), 13–28.

Mohammadi, A. (2023). *Têgeyishtinî hellê le ziman* [Misunderstanding in language]. 49books. (In Kurdish)

Mohammadi, A. (2025). The discursive representation of language varieties in news websites: A socio-semiotic analysis. *Language Related Research*, Article e28519. https://doi.org/10.48311/lrr.2026.117898.82999

Mohammadi, A., & Weisi, H. (2025). Verbal hygiene and language peevers: Analyzing the discourse of linguistic prescriptivism in Iran with emphasis on editorial policies. *Journal of Linguistics & Iranian Languages*, *10*(1), 87–104. https://doi.org/10.22099/jill.2025.53370.1428

Palumbo, G. (2009). *Key terms in translation studies*. Continuum.

Pillière, L. (2021). *Intralingual translation of British novels: A multimodal stylistic perspective*. Bloomsbury Academic.

Pillière, L., & Albachten, Ö. B. (Eds.). (2024). *The Routledge handbook of intralingual translation*. Routledge.

Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies—and beyond*. John Benjamins.

Trask, R. L., & Mayblin, B. (2000). *Introducing linguistics*. Icon Books.

Tymoczko, M., & Gentzler, E. (Eds.). (2002). *Translation and power*. University of Massachusetts Press.

Venuti, L. (1992). Introduction. In L. Venuti (Ed.) , *Rethinking translation: Discourse, subjectivity, ideology* (pp. 1–17). Routledge.

Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.

Venuti, L. (1998). *The scandals of translation: Towards an ethics of difference*. Routledge.

Venuti, L. (2004). Translation, community, utopia. In L. Venuti (Ed.) , *The translation studies reader* (2nd ed., pp. 482–502). Routledge.

پژوهشنامهٔ ادبیات کردی

بهار و تابستان ۱۴۰۵

دوره دوازدهم، شمارهٔ ۱، پیاپی ۲۱

دۆخی وەرگێڕان لە زمانی کوردیدا بەپێی ڕێبازە ڕەخنەییەکان

۱. عادڵ محەممەدی

۲. میلاد میرەکی (نووسەری بەرپرس)

۱. دکتۆرای زمانناسی، تیۆڕەری فێرگەی زمانی نێونەتەوەیی، تاران، ئێران.

۲. دکتۆرای تیۆڕینەوەی وەرگێڕان، زانکۆی ئیسفەهان، ئیسفەهان، ئێران.

DOI: 10.22034/JOKL.2026.145802.1486

جۆری وتار:
تیۆڕینەوەیی ڕەسەن

لاپەڕەکان: ۲۵۲–۲۲۱

ڕێکەوتەکان:
وەرگرتنی وتار:
١٤ی گوڵانی ١٤٠٥
پێداچوونەوە:
١٦ی خەرمانانی ١٤٠٥
پەژیران:
٢٤ی خەرمانانی ١٤٠٥
بڵاوکردنەوە:
٣١ی خەرمانانی ١٤٠٥

ئیمەیل:
۱. Adel.m223@gmail.com

۲. Milad_miraki@atu.ac.ir

کورتە

تیۆڕینەوەی بەردەست بە شێوەیەکی ڕەخنەیی دۆخی وەرگێڕان لە زمانی کوردیدا تاوتوێ دەکات. میتۆدی تیۆڕینەوەکە وەسفیی-شیکارییە و داتاکانی بە شێوەی کتێبخانەیی و بەپێی نموونەوەرگرتنی ئامانجدار لە ساڵانی «١٩٩٧–٢٠٢٦»دا کۆکراونەتەوە. تیۆڕینەوەکە لە نێو چوارچێوەی تیۆڕینەوەی وەرگێڕانی وەسفی دادەنرێت کە ڕێبازێکی ئەرکتەوەری هەیە و لە تیۆڕینەوەی وەرگێڕاندا بەپێی «پلانی تیۆڕینەوەی وەرگێڕانی هۆڵمز» ڕوون دەکرێتەوە؛ بەڵام لە بنەڕەتدا چوارچێوەی تیۆریکی تیۆڕینەوەکە لەسەر بنەمای ڕوانگەیەکی ڕەخنەیی-کۆمەڵناسانە دامەزراوە کە لە تیۆری «سیستەمی جیهانیی وەرگێڕان»، «ڕوانگەی وەرگێڕانی کەمینە و کارایەتیی وەرگێڕان»، هەروەها ئەو بابەتانەی کە بە «ڕەوشت و سیاسەتی وەرگێڕان و وەرگێڕانەوە» پەیوەندییان هەیە، کەڵک وەردەگرێت و دۆخی وەرگێڕانی کوردی شی دەکاتەوە. دەستکەوتەکان ئەوە دەردەخەن کە وەرگێڕان بۆ زمانی کوردی تەنیا کردەیکی زمانی نییە؛ بەڵکوو لە بەستێنی پەیوەندییەکانی دەسەڵات و ئایدیۆلۆژیدا دەخرێتە ڕوو و ئەم زمانە لە زۆربەی بوارەکاندا پێگەیەکی پەراوێزخراوی هەیە و لە سیستەمی جیهانی وەرگێڕاندا لە پۆلی زمانە کەمتروەرگێڕدراوەکاندا پۆلێن دەکرێت. هەروەها وەرگێڕانی دەروونزمانی و وەرگێڕانی ناڕاستەوخۆ، دەتوانن ڕەسەنایەتیی دەقە کوردییەکان لاواز بکەن و مەترسیی سانسۆڕ و دەستێوەردانی ئایدیۆلۆژیکی زیاد دەکەن. لە بەرانبەردا، «وەرگێڕان وەک چالاکوانی» لە ڕێگەی وەرگێڕانی بەرهەمە کوردییەکانەوە بۆ زمانە بااڵدەستەکان دەتوانێت ڕۆڵێکی گرنگ لە ناساندنی ئەدەبی کوردی لە ئاستی جیهانیدا بگێڕێت. لە ئەنجامدا دەتوانین بڵێین «بەدامەزراوەییکردنی» تیۆڕینەوەی وەرگێڕانی کوردی وەک لقێکی ئەکادیمی، یەکێکە لە هۆکارە سەرەکییەکانی لاوازکردنی پێگەی زانستی و پیشەیی ئەم بوارە، بۆیە پلاندارێژیی وانەی وەرگێڕان لە زانکۆ، دامەزراندن و بەدامەزراوەیی نەکردنی، کردنەوەی گۆڤاری پسپۆڕانە و پێکهێنانی کۆڕ و دەستەی پیشەیی دەتوانێت لە بەهێزکردنی پێگەی زانستی و کەلتووری وەرگێڕانی کوردیدا هەنگاوێکی بنەڕەتی بێت.

وشە گەلی سەرەکی: وەرگێڕانی کوردی، وەرگێڕانی دەروونزمانی، بەدامەزراوەییکردن، وەرگێڕان وەک چالاکوانی، تیۆڕینەوەی وەرگێڕانی کوردی

ئاماژەپێدان: محەممەدی، عادڵ؛ میرەکی، میلاد (۱۴۰۵) «دۆخی وەرگێڕان لە زمانی کوردیدا بەپێی ڕێبازە ڕەخنەییەکان»، *پژوهشنامهٔ ادبیات کردی*، ۱۲ (۱)، ۲۵۲–۲۲۱.

۱. پێشەکی

وەرگێڕان تەنیا وەک ئامرازێک بۆ گواستنەوەی دەق لە زمانێکەوە بۆ زمانێکی تر پێناسە ناکرێت؛ بەڵکوو کردەیەکی ئاڵۆز و فرەڕەهەندە کە بە دەسەڵات، ئایدیۆلۆژی، کەلتوور و سیاسەتەوە گرێ دراوە. لەم بەستێنەدا، ناکرێت وەرگێڕان لە زمانی کوردیدا وەک دیاردەیەکی زمانیی پەتی پێناسە بکرێت، چونکە کوردی وەک زمانێکی پەراوێزخراو و کەمتروەرگێڕدراو، ڕووبەڕووی کۆمەڵێک ئاستەنگ و ناهاوسەنگیی پێکهاتەیی بووەتەوە کە ڕاستەوخۆ لەسەر دۆخی وەرگێڕان لەم زمانەدا کاریگەرییان هەبووە.

ڕێبازە ڕەخنەییەکانی وەرگێڕان، کە لە بیرۆکە سەرەتاییەکانی لاورێنس ڤێنوتی[1] (۱۹۹۵) و پاشان لە بەرهەمی تیۆڕەرانێکی وەک بەیکەر[2] (۲۰۰٦)، هایلبۆرن و ساپیرۆ[3] (۲۰۰۷)، تیمۆچکۆ و گێنتزلێر[4] (۲۰۰۲) و پیلێر[5] (۲۰۲۱) سەرچاوەیان گرتووە، پیشاندەری ئەوەن کە وەرگێڕان دەتوانێت هەم ئامرازێک بۆ پاراستنی دەسەڵاتی زمانە باڵادەستەکان بێت و هەم وەک ئامرازێک بۆ بەرخۆدان و چالاکی کۆمەڵایەتی بەکار بهێنرێت. گرنگیی ئەم ڕێبازە تیۆرییانە بۆ شیکردنەوەی بارودۆخی وەرگێڕانی کوردی لەوەدایە کە وەرگێڕان دەتوانێت هەم ئامرازێک بۆ بەرهەمهێنانەوەی هێژمۆنی[6] «زاڵبوونی گوتاری» و کەلتووری باڵادەستەکان بێت و هەم ئامرازێک بێت بۆ بەهێزکردنی پێگەی کۆمەڵایەتی و کەلتووری زمانە پەراوێزخراوەکانی وەک زمانی کوردی.

لە ئاستی ناوخۆیی و نێونەتەوەییدا، زمانی کوردی لە ژێر کاریگەریی سیاسەتی ئایدیۆلۆژیی تاک زمانیدایە (محەممەدی، ١٤٠٥)، بۆیە زۆربەی دەقە کوردییەکان بە شێوەی ناڕاستەوخۆ و لە ڕێگەی زمانێکی نێونجییەوە (وەک فارسی) وەردەگێڕدرێنەوە؛ کە ئەمەش دەبێتە هۆی دوورکەوتنەوە لە دەقی سەرەکی و گواستنەوەی سانسۆڕ و دەستێوەردانە ئایدیۆلۆژییەکان (میرەکی و نووشمەند، ۲۰۲۲). لە بەرانبەردا، هەندێک لە وەرگێڕانە سەرکەوتووەکانی زمانی کوردی بۆ سەر زمانە باڵادەستەکانی وەک ئینگلیزی، نموونەی «وەرگێڕان وەک چالاکوانی[7]»ن کە نەک هەر زمانی کوردییان لە ئاستی جیهانیدا ناساندووە؛ بەڵکوو بەرهەمە کوردییەکانیان خستووەتە پاڵ ئەدەبی جیهانی.

چوارچێوەی ئەم تیۆڕینەوەیە سەر بە «تیۆڕینەوەی وەرگێڕانی وەسفی[8]»یە کە ڕێبازێکی «ئەرکتەوەر[9]»ی هەیە و لە تیۆڕینەوەی وەرگێڕاندا بەپێی «پلانی تیۆڕینەوەی وەرگێڕان[10]»ی (هۆمز[11]، ۱۹۷۲/۱۹۸۸) پۆلین دەکرێت؛ بەڵام لە بنەڕەتدا چوارچێوەی تیۆریکی تیۆڕینەوەکە، ڕوانگەیەکی «ڕەخنەیی-کۆمەڵناسانەی» هەیە کە ڕێبازە ڕەخنەییەکانی ڤێنوتی (۱۹۹۵)، بەیکەر (۲۰۰٦)، هایلبۆرن و ساپیرۆ (۲۰۰۷)، تیمۆژکۆ و گێنتزلێر (۲۰۰۲) و پیلێر (۲۰۲۱) لەخۆ دەگرێت.

ئامانجی تیۆڕینەوەکە، شیکردنەوەی ڕێبازی ڕەخنەیی سەبارەت بە دۆخی وەرگێڕان لە زمانی کوردیدایە و جەخت لەسەر چەمکەکانی وەک «خۆوەرگێڕان[12]»، «وەرگێڕان وەک خۆکۆلۆنیالیزەکردن[13]»، «وەرگێڕان وەک چالاکوانی»، «زمانی کەمتروەرگێڕدراو[14]»، «وەرگیڕان وەک گێڕانەوە[15]»، «ئاراستەیەتی[16]»، خەسارەکانی «وەرگێڕانی دەروونزمانی[17]» و

1 . Lawrance Venuti
2 . Baker
3 . Heilbron & Sapiro
4 . Tymoczko & Gentzler
5 . Pillière
6 . Hegemony
7 . Translation as activism
8 . Descriptive Translation Studies (DTS)
9 . function- oriented
10 . Map of Translation Studies
11 . Holmes
12 . self-translation
13 . self-colonization
14 . less-translated language
15 . narrative
16 . directionality
17 . intralingual translation

«ناڕاستەوخۆ[1]»، پێگەی کوردی لە «سیستەمی جیهانی وەرگێڕان[2]» و «بەدامەزراوەییکردن[3]»ی تۆڕێنەوەی وەرگێڕانی کوردی وەک لقێکی ئاکادمیک دەکات. لێرەدا پرسیاری سەرەکی ئەوەیە: بەپێی ڕێبازە ڕەخنەییەکانی وەرگێڕان، چۆن دەکرێت دۆخی وەرگێڕان لە زمانی کوردیدا شیکاری بکرێت؟ نوێکاریی ئەم تۆڕێنەوە لەوەدایە کە بە ڕوانگەیەکی ڕەخنەیی کۆمەڵناسانەوە، دۆخی زمانی کوردی و کاریگەریی لەسەر سیستەمی جیهانیی وەرگێڕان تاوتوێ دەکات.

٢. پێشینەی تۆڕێنەوە

لە شیکردنەوە و تۆڕێنەوەی وەرگێڕاندا، کەسانێک وەک ئەلڤاریز و ڤیدالّ[4] (٢٠٠٢) تیشک دەخەنە سەر پەیوەندی نێوان دەسەڵات و وەرگێڕان و دەستێوەردان. لێرەدا وەرگێڕان وەک ئامرازێکی ئایدیۆلۆژیکی و سیاسییە، واتە دەتوانێت هەم ئامرازێک بێت بۆ پاراستنی دەسەڵات و هەم ئامرازێک بێت بۆ ڕووبەڕووبوونەوە و بەرخۆدان. لەم ڕوانگەیەوە وەرگێڕان ڕەوتێکی بێلایەن نییە؛ بەڵکوو پەیوەندییەکانی دەسەڵات بەرهەم دەهێنێتەوە، یان دەیخاتە بەر ڕەخنە و پرسیار. هەروەها تیمۆژکۆ و گێنتزلێر (٢٠٠٢) ڕۆڵی وەرگێڕان لە بەرهەمهێنانەوە یان بەرەنگاربوونەوەی دەسەڵاتە سیاسی و کۆمەڵایەتی و کەلتوورییەکان دەخەنە ڕوو. بەپێی ئەم ڕوانگەیە، وەرگێڕان لە گواستنەوەی زمان تێ دەپەڕێت و دەتوانێت لە پرۆژەی داگیرکاری، نەتەوەخوازی، یان کەلتووریدا بەشدار بێت.

فیشەر[5] (٢٠١٢) دەڵێت وەرگێڕان تەنیا گواستنەوەی واتا نییە؛ بەڵکوو «ڕێکخستنەوەی[6]» پەیوەندییەکانی دەسەڵات لە بەستێنە جیاوازەکاندا لەخۆ دەگرێت. ڕێبازەکەی فیشەر تیشک دەخاتە سەر گرنگیی شیکردنەوەی وەرگێڕان وەک کردارێکی کەلتووری-سیاسی. کاسترۆ[7] و هاوکاران (٢٠١٧) لە بەستێنی فرەزمانیی ئەوروپییدا باس لە خۆوەرگێڕان و دەسەڵات دەکەن. لە ڕوانگەی ئەواندا خۆوەرگێڕان تەنیا وەک دیاردەیەکی زمانی سەیر ناکرێت؛ بەڵکوو وەک کردەیەکی کۆمەڵایەتی-سیاسی دادەنرێت. هەرهەوەها (پیلییر، ٢٠٢١) و (پیلییر و ئەلباختن[8]،٢٠٢٤) جەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە کە وەرگێڕانی نێوانزمانی دەتوانێت ببێتە هۆی گۆڕینی شێوازی سەرەکیی نووسینی نووسەر و تەنانەت پێکهێنە کەلتووریییەکانی دەقەکە بشێوێنێت و لەوانەیە ببێتە هۆی لاوازبوونی چۆنیەتی و ڕەسەنایەتیی بەرهەمە کۆنە ئەدەبییەکان.

لە تۆڕێنەوە ناوخۆییەکاندا میرەکی و نووشمەند (٢٠٢٢) ئاماژە بەوە دەکەن کە ویژەی کوردی پێگە و شوێنی خۆی لە ناو بڵاوگە بەناوبانگەکاندا نەدۆزیوەتەوە، بۆیە تۆڕێک لە نێوان بڵاوگە بچووکەکان و وەرگێڕە ناسراوەکان و نووسەرانی کورددا پێکهاتووە بۆ ئەوەی ئەدەبیاتی وەرگێڕدراوی کوردی بەتایبەتی لە ئێران وەکوو ئەدەبێکی کەمتر ناسراو و بەکەمینەکراو بناسرێت. محەممەدی (٢٠٢٣) باس لە تێگەیشتنێکی هەڵە لە وەرگێڕان دەکات و دەڵێت وەرگێڕە کوردەکان تێگەیشتنێکی تەواو و زانستیانەیان لە جۆرەکانی وەرگێڕان نییە و وا دەزانن وەرگێڕان تەنیا بە چەند جۆری کەم دابەش دەبێت، لە حاڵێکدا وەرگێڕان ڕێژەیەکی بەربڵاو لە خۆ دەگرێت و نابێت تەنیا وەک دیاردەیەکی زمانی سەیر بکرێت .

مێنبەری و فەرەحزاد (٢٠٢٤) میژووی وەرگێڕانی کوردی لە سەردەمی یەکەم و دووەمی پاڵەییدا (١٩٢٥-١٩٧٩) تاوتوێ دەکەن. لە ئەنجامەکانی ئەم لێکۆڵینەوەدا دەردەکەوێت کە لە سەردەمی یەکەمی پاڵەییدا تەنیا یەک وەرگێڕانی کوردی لە ئێران چاپ بووە و لە سەردەمی دووەمی پاڵەییدا پێنج وەرگێڕان بۆ سەر زمانی کوردی و هەشت وەرگێڕان لە زمانی کوردییەوە بۆ زمانی فارسی چاپ کراون. ئەمە پێگەی پەراوێزخراوی وەرگێڕانی کوردی لەم قۆناغەدا دەخاتە ڕوو کە ڕاستەوخۆ لە ژێر کاریگەری سیاسەتی ئایدیۆلۆژی تاکزمانیی فارسیدا بووە.

1 . indirect
2 . World System of Translation
3 . institutionalization
4 . Álvarez & Vidal
5 . Fisher
6 . reconfiguration
7 . Castro
8 . Albachten

۳. بنەما و چوارچێوەی تیۆریک

۱-۳. پلانی تیۆرینەوەی وەرگێڕان

بەپێی پلانی تیۆرینەوەی وەرگێڕان کە هۆمز (۱۹۷۲/۱۹۸۸) دایڕشتووە، بەشی «پەتی[1]» تیۆرینەوەی وەرگێڕان لە دوو بەشی سەرەکی پێکهاتووە: یەکەم «تیۆریک» و دووەم «وەسفی». بەشی تیۆریک بەسەر دوو جۆری «گشتی[2]» و «کەرتی[3]» دا، دابەش دەکرێت، لێرەدا تیۆرییە گشتییەکان هەوڵ دەدەن دیاردەی وەرگێڕان بە گشتی ڕوون بکەنەوە؛ بەڵام تیۆرییە کەرتییەکان تەنیا سەرنجیان لەسەر لایەنە تایبەتەکانە و بەسەر شەش ژێرلقدا پۆلێن دەکرێن:

۱) تیۆرییەکانی ئامێربەند[4]: ئەم تیۆرییانە بەندن بە وەرگێڕانی ئامێری، یان وەرگێڕانی مرۆیی. بەگشتی ئەم تیۆرییانە جەخت لەسەر ئەوە دەکەن کە ئایا وەرگێڕان لەلایەن مرۆڤەوە ئەنجام دەدرێت یان لە ئەستۆی ئامێرەکاندایە؛ ئەگەر وایە، داخۆ وەرگێڕانەکان بە تەواوی لە لایەن ئامێرەکانەوە ئەنجام دەدرێن یان وەک یارمەتیدەرێک بۆ وەرگێڕانی مرۆیی، ڕۆڵی خۆیاندەگێڕن. هەروەها جیاوازیی وەرگێڕانی مرۆیی بە شێوەی «نووسین» و «گوتن»یش ڕەچاو دەکەن.

۲) تیۆرییەکانی ناوچەبەند[5]: بە زمان یان کۆمەڵە زمانییەکان، کەلتوورە تایبەتەکان و لێکۆڵینەوەکانی «زمانناسیی بەرانبەری[6]» و «شێوازناسی[7]»یەوە پەیوەندییان هەیە.

۳) تیۆرییەکانی ئاستبەند[8]: وەرگێڕان لە ئاستێکی دیاریکراوی زمانیدا لێک دەدرێتەوە؛ بۆ نموونە، وەک ئاستی وشە، دەستەواژە، ڕستە یان دەق.

۴) تیۆرییەکانی جۆرە دەقبەند[9]: سەرنجیان لەسەر ژانر، یان جۆرەکانی گوتاری دیاریکراوە؛ وەک وەرگێڕانی ئەدەبی، بازرگانی، پسپۆڕانە یان ئایینی.

۵) تیۆرییەکانی کاتبەند[10]: بەندن بە قۆناغە کاتییە دیاریکراوەکانەوە، وەک میژووی وەرگێڕان لە سەردەمی کۆن یان مۆدێڕندا.

۶) تیۆرییەکانی کێشەبەند[11]: بەندە بە کێشە یان ئاستەنگە دیاریکراوەکانەوە؛ وەک کێشەی هاوواتایی لە دەیەکانی ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰دا یان بوونی تایبەتمەندییە گشتییەکان لە زمانە وەرگێڕدراوەکاندا.

بەشی وەسفی جەخت لەسەر سێ بواری سەرەکی دەکاتەوە:

۱) بەرهەمتەوەر[12]: لە وەرگێڕانە بەرهەمهاتووەکان دەکۆڵێتەوە و یەکێک لە ئامانجە کۆتاییەکانی ئەم ڕێبازە دەتوانێت کۆکردنەوەی میژوویەکی گشتیی وەرگێڕان بێت.

۲) ئەرکتەوەر[13]: لە بەستێنی وەرگێڕان دەکۆڵێتەوە؛ وەک ئەوەی کە کتێبەکان کەنگێ و لە کوێ وەرگێڕدراون و چ کاریگەرییەکیان هەبووە.

۳) ڕەوتتەوەر[14]: لە دەروونناسی وەرگێڕان دەکۆڵێتەوە، واتە ئەوەی چی لە میشکی وەرگێڕەکەدا ڕوو دەدات.

---

1 . pure
2 . general
3 . partial
4 . medium-restricted theories
5 . area-restricted theories
6 . contrastive linguistics
7 . stylistics
8 . rank-restricted theories
9 . text-type restricted theories
10 .time-restricted theories
11 .problem-restricted theories
12 . product-oriented
13 . function-oriented
14 . process-oriented

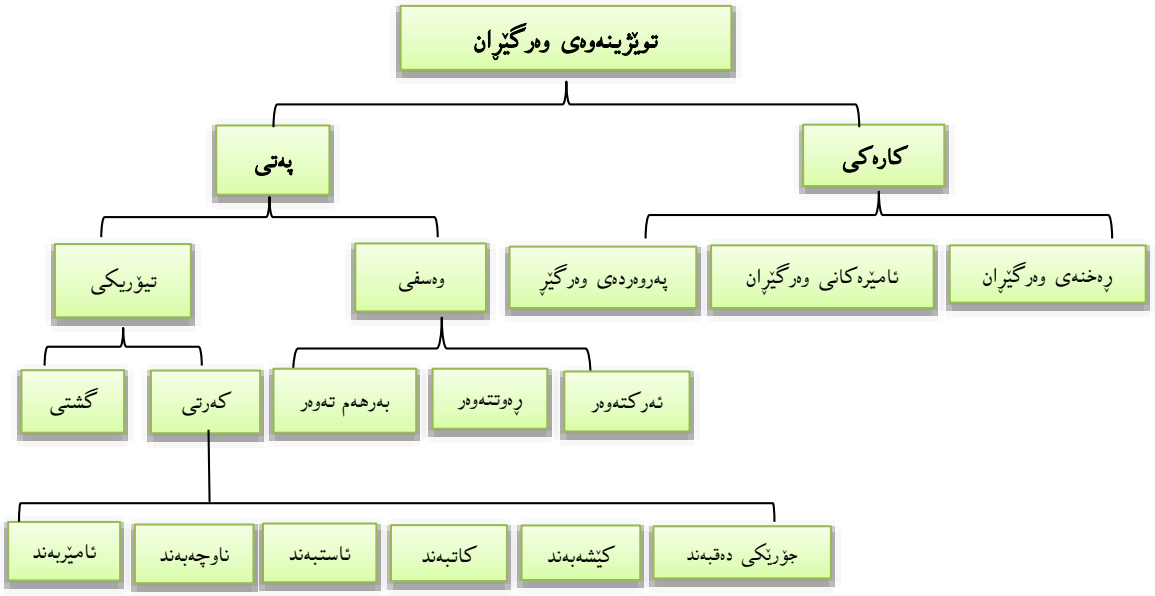
ڕەنگە هۆمز زاراوەی "وەسفی"ی لە زماننناسیی وەسفییەوە وەرگرتبێت کە لە پێکهاتەی زمان دەکۆڵیتەوە؛ وەک کۆکردنەوەی داتا زمانییەکان کە لە ڕێگەی کارلێک لەگەڵ ئاخێوەراندا کۆکراونەتەوە (چێلیا و ڕیوز[1]، ۲۰۱۰:۷). تۆری[2] (۱۹۹۵:۵) پێی وایە گرنگترین سوودی ئەم دابەشکردنانە ئەوەیە کە دەرفەت بۆ ڕوونکردنەوەی بواری جیاوازەکانی تیۆڕینەوەی وەرگێڕان و دیاریکردنی ئەرکەکانی هەریەکەیان دەڕەخسێنێت، وەک چۆن پێشتر زۆرجار لەگەڵ یەکتردا تێکەڵ دەکران.

بەشی «کارەکی[3]»ی تیۆڕینەوەی وەرگێڕان لە چوار بەشی سەرەکی پێکهاتووە:

۱) پەروەردەی وەرگێڕ[4]: بریتییە لە میتۆدەکانی هەڵسەنگاندنی وانەوتنەوە و داڕشتنی بەرنامەی فێرکاری.

۲) ئامێرە یارمەتیدەرەکانی وەرگێڕان[5]: بەکارهێنانی تەکنەلۆژیای زانیاری، نەرمەئامێری وەرگێڕان، بنکەدراوەی سەرهێڵ و بەکارهێنانی ئینتەرنێت.

۳) ڕەخنەی وەرگێڕان[6]: هەڵسەنگاندنی وەرگێڕانەکان، پێداچوونەوە بە وەرگێڕانەکاندا و ڕەخنەگرتن لە وەرگێڕانی بڵاوکراوە.

وێنەی (۱) پلانی تیۆڕینەوەی وەرگێڕان بەپێی هۆمز (۱۹۷۲/۱۹۸۸)

۲-۳. وەرگێڕان و جۆرەکانی

لە وەرگێڕاندا، دەقی سەرەکی یان «دەقی سەرچاوە[7]»، جێگەی خۆی دەدات بە دەقێکی دیکە کە زمانێکی جیاوازی هەیە و بە «دەقی مەبەست» یان «دەقی ئامانج[8]» ناو نراوە (هاوس[9]،۲۰۱۸:۹)؛ بەڵام پێناسەیەکی وەها تا ڕادەیەکی زۆر ساکار و سەرەتاییە، چونکە بۆ ئەوەی بمانەوێ وەرگێڕان پێناسە بکەین، دەبێ وەرگێڕان وەک «ڕەوتێک[10]» سەیر بکرێت، واتە ڕەوتێکی گواستنەوەیی لە زمانێکەوە بۆ زمانێکی تر، کە بابەتێکی هاوشێوە لە چوارچێوەی وشە جۆراوجۆرەکاندا بخاتە ڕوو. لەم

1 . Chelliah & Reuse
2 . Toury
3 . applied
4 . translator training
5 . translation aids
6 . translation criticism
7 . source text
8 . target text
9 . House
10 . process

پێناسەیەدا، هەر چەشنە نووسینەوە و داڕشتنەوەیەک لە ڕووی زمانێکی تردوە بە «وەرگێڕان» دادەنرێت (بۆزبایر[1] ، ۲۰۱۱ :۷). وەرگێڕان ڕێژەیەکی بەربڵاو لەخۆ دەگرێت کە لە خشتەی (۱) دا پێناسە کراوە:

خشتەی (۱) جۆرەکانی وەرگێڕان وەرگیراو لە (فەرەحزاد، **۱۳۹٤**)

ڕیز	جۆری وەرگێڕان	پێناسە
۱	وەرگێڕانی ڕەها[2]	فۆرم و ناوەرۆکی دەقی زمانی سەرچاوە لە دەقی زمانی مەبەستدا وەک خۆی دەپارێزرێت.
۲	وەرگێڕانی کورتە (پوختە) [3]	کورتە یان پوختەیەک لە دەقی سەرچاوە وەردەگێڕدرێت
۳	وەرگێڕانی شیاو (پەژرێنی) [4]	گرینگی بە نۆرمەکان و کەلتووری زمانی مەبەست دەدرێت.
۴	وەرگێڕانی بەس (پوخت) [5]	گرینگی بە نۆرمەکان و کەلتووری زمانی سەرچاوە دەدرێت.
۵	وەرگێڕانی شیکردنەوەیی[6]	وەرگێڕانێکی ڕوونکردنەوەییە کە بەپێی ڕێکردێکی شیکارانە، جۆرەکانی وەرگێڕانی ئازاد و وەرگێڕانی وشە بە وشە لە خۆ دەگرێت.
۶	وەرگێڕانی هەڵگەڕاو[7]	وەرگێڕانی وشە بە وشەی دەقی زمانی مەبەست یان بەشێک لە دەقی زمانی مەبەستە. مەبەست لەم جۆرە وەرگێڕانە زیاتر وەسفکردنی دەقی سەرچاوە یان ڕەوتێکی وەرگێڕانە بۆ ئەو بەردەنگانەی کە لەگەڵ زمانی مەبەستدا بێگانەن.
۷	وەرگێڕانی بێسەروا[8]	وەرگێڕ هەوڵ دەدات باشترین و گونجاوترین هاوتا بۆ وشەکانی شێعری زمانی سەرچاوە لە زمانی مەبەستدا بدۆزێتەوە و لە ئاکامدا شێعرێک بە شێوەی ئازاد یان نوێ دەخولقێت کە وەرگێڕانە واتاییەکەی بێهەڵە بێت.
۸	وەرگێڕانی ڕاگەیێنەیی (گەیاندن)[9]	مەبەست لەم وەرگێڕانە گەیاندنی زانیاری و پەیوەندیگرتنە لەگەڵ بەردەنگ. ئەم شێوازە وەرگێڕانە هەوڵ دەدات واتای بەستێنی دەقی سەرچاوە بە شێوەیەکی ورد و دروست بە زمانی مەبەست دەربببڕێت کە خوێنەر لە ناوەرۆک و زمانەکەی بە ئاسانی تێ بگات. ئەم جۆرە وەرگێڕانە سادە و ڕوونە و بە زمانێکی ڕەوان و پاراو نووسراوە کە لێکگەیشتنی لەگەڵ خوێنەردا هەیە.
۹	وەرگێڕانی شاراوە[10]	ئەم وەرگێڕانە لەسەر گۆڕانکارییەکان جێبەجێ دەکرێت کە شوێنپێی دەقی سەرچاوە لە وەرگێڕانەکەدا ون دەبێت و پێگەکەی لە کەلتووری دەقی مەبەستدا داگیر دەکرێت. بەگشتی، ئەم وەرگێڕانە بە شێوەیەک دەخرێتە ڕوو کە خوێنەر هەست نەکات دەقەکە

1 . boase-Beier
2 . absolute translation
3 . abstract translation
4 . acceptable translation
5 . adequate translation
6 . analytic translation
7 . back-translation
8 . blank verse translation
9 . communicative translation
10 . covert translation

		جۆرێک وەرگێڕانە. ئەرکی وەرگێڕ لێرەدا شاردنەوەی دەقی سەرچاوەکەیە؛ هەروەها وەرگێڕی دەقەکە، نادیارە و لە پشت دەقەکەوە خۆی حەشار داوە.
١٠	وەرگێڕانی کەلتووری[1]	پەیامی دەقی سەرچاوە لەگەڵ کەلتووری دەقی مەبەستدا ڕێکدەخات. وەها وەرگێڕانێک زۆرجار زیادکردن و کەبوونەوەی لەگەڵدایە و وەرگێڕانێکی وەفادار و بەئەمەگ نییە.
١١	وەرگێڕانی هێڵکارانە[2]	گواستنەوەی ناوەرۆکی دەقی سەرچاوە بۆ دەقی مەبەست، لە ڕێگەی هێڵکارییەوە جێبەجێ دەبێت نەک لە ڕێگەی خودی دەقەکەوە. ئەم جۆرە وەرگێڕانە لە بەستێنە پیشەییەکاندا بەکاردەهێنرێت.
١٢	وەرگێڕانی ڕاستەوخۆ[3]	وەرگێڕانێکە کە بە واتای ڕاست و ڕاشکاوانەی دەقە سەرەکییەکە نزیکە. ئەم جۆرە وەرگێڕانە زیاتر لێکدانەوەییە؛ بەڵام لە باری واتای سەرەکییەوە، دەقی مەبەست ڕێک وەکوو دەقە سەرچاوەکەیە.
١٣	وەرگێڕانی ئەتنیکتەوەر[4]	لایەنە ئەتنیکی، کەلتووری، ئەدەبی و کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگای سەرچاوە دەپارێزێت.
١٤	وەرگێڕانی ئەتنیکنووسانە[5]	زانیاریی کەلتووری لە زمانی سەرچاوە دەخاتە ڕوو و دەقی سەرچاوەکە بۆ خوێنەر ئاسان و ساکار دەکاتەوە.
١٥	وەرگێڕانی لێکدانەوەیی[6]	سەبارەت بە دەقی زمانی سەرچاوە ڕوونکردنەوەیەکی زیاتر دەخاتە ڕوو.
١٦	وەرگێڕانی ڕەوان[7]	پێکهاتەی زاراوەیی، فرەواتایی، زاراوە کۆن و پسپۆڕییەکان و گۆڕانکاریی کێش و ئاهەنگی تێدا نییە. وەرگێڕانی ڕەوان وێنایەکی درۆیین یان وەهمێک ساز دەکات کە ڕێک وەکوو دەقە بێگانەکەیە و ڕەنگدانەوەی مەبەستەکان و بیروباوەڕی نووسەری دەقەکەی تێدایە. وەرگێڕانی ڕەوان دەبێتە هۆی نادیاربوونی وەرگێڕ لە ناو وەرگێڕانی بەرهەمە ئەدەبییەکاندا. وەرگێڕانی ڕەوان چاوپۆشی لە تایبەتمەندییە کەلتوورییەکانی ئەتنیکی سەرچاوە دەکات و بە خۆمالێکردنەوە و ڕوونکردنەوەی وەرگێڕانەکە، جێپێی ئەم کردەوە تووندوتیژانەش دەشارێتەوە.
١٧	وەرگێڕانی ئازاد (سەربەخۆ)[8]	ناوەرۆکەکە بەبێ لەبەرچاوگرتنی فۆرمەکەی لە دەقی سەرچاوەدا، دەگوازرێتەوە بۆ دەقی مەبەست. لە وەرگێڕانی ئازاددا هیچ ڕێسایەک بۆ وەرگێڕان لە زمانی سەرچاوەوە بۆ زمانی مەبەست دەستنیشان نەکراوە.

1 . cultural translation
2 . diagrammatic translation
3 . direct translation
4 . ethnocentric translation
5 . ethnographic translation
6 . exegetic translation
7 . fluent translation
8 . free translation

۱۸	وەرگێڕانی پڕ (کامڵ)[1]	تەواوی دەقەکە وەردەگێڕدرێتەوە، واتە هەموو پێکهاتە دەقییەکانی زمانی سەرچاوە جێگەی پێکهاتە دەقییەکانی زمانی مەبەست دەگرێتەوە.
۱۹	وەرگێڕانی وشەیی[2]	وەرگێڕ هەوڵ دەدات فۆرم و ناوەرۆکی دەقە سەرەکییەکە بە شێوەیەکی وشەیی و واتادار وەربگێڕێتەوە. ئەم جۆرە وەرگێڕانە زیاتر لە بەشی فێرکاریدا بەکاردەبرێت. وەها وەرگێڕانێک پێویستی بە تێبینی و پەراوێزنووسی هەیە بۆ ئەوەی خوێنەر بە تەواوی لە دەقە سەرەکییەکە تێ بگات.
۲۰	وەرگێڕانی ڕێزمانی[3]	توخمە ڕێزمانییەکانی دەقی مەبەست بەبێ هیچ گۆڕانکارییەک جێگەی پێکهێنە ڕێزمانییە هاوتاکانی دەقی سەرچاوە دەگرێتەوە.
۲۱	وەرگێڕانی ئیدیۆمەتیک[4]	وەرگێڕانێکە کە هەمان واتای زمانی سەرچاوە دەگەیەنێت؛ بەڵام لە چوارچێوەی زمانی سروشتیی وەرگێڕدا دەخرێتە ڕوو، واتە فۆرمی دەقەکە دەگۆڕدرێت و واتاکەی دەپارێزرێت. ئەم جۆرە وەرگێڕانە سەرەڕای گەیاندنی «پەیام»ی دەقە سەرەکییەکە، بەهۆی بەکارهێنانی ئەو زاراوە و دەستەواژانەی کە لە دەقی سەرەکیدا نین، واتاکە ئاڵۆز دەکەنەوە.
۲۲	وەرگێڕانی ئامێریانە[5]	لەم وەرگێڕانەدا ئەرکی دەقی مەبەست زاڵتر دەبێتەوە و هەندێک زانیاری لە بواڕێکی تایبەت یان گشتیدا دەخرێنە ڕوو و گرینگییەکی ئەوتۆ نادرێتە لایەنەکانی جوانیناسی.
۲۳	وەرگێڕانی نێوانهێڵی[6]	ئەم جۆرە وەرگێڕانە لە زمانناسیدا، وەرگێڕانێکی سەرچاوەتەوەرە و بە تەواوی جەخت دەکاتە سەر زمانی سەرچاوە و هەوڵ دەدات سینتاکس (نەحو)ی زمانی سەرچاوە بخاتە ڕوو. بەگشتی، ئەم جۆرە وەرگێڕانە زیاتر لەلایەن زمانناسانەوە بەکاردەبرێت و تێیدا جیاوازییە پێکهاتەیی و سینتاکس (نەحو)ییەکانی هەردوو زمانەکە تاوتوێ دەکەن.
۲۴	وەرگێڕانی نێوانزمانی[7]	لەم جۆرە وەرگێڕانەدا نیشانە زمانییەکان لە ڕێگەی نیشانەکانی دیکەوە لێک دەدرێنەوە؛ بۆ نموونە، وەرگێڕان لە فارسییەوە بۆ ئینگلیزی یان لە عەرەبییەوە بۆ فارسی.
۲۵	وەرگێڕانی نێوانیشانەیی[8]	لەم جۆر وەرگێڕانەدا، نیشانە زمانییەکان لە ڕێگەی نیشانە نازمانییەکانەوە لێک دەدرێنەوە. سەرەتا وەرگێڕان لە نیشانەی زمانییەوە بۆ زمانێک وەک زمانی کەڕەکان بووە؛ بەڵام دواتر ئەم جۆرە وەرگێڕانە بۆ وەرگێڕانی فرەمیدیایی پەرەی سەندووە؛ بۆ نموونە، دەتوانین ئاماژە بە فیلمێک بکەین کە لەسەر بنەمای ڕۆمانێک ساز کراوە.

1 .full translation
2 . gloss translation
3 . grammatical translation
4 . idiomatic translation
5 . instrumental translation
6 . interlinear translation
7 . interlingual translation
8 . intersemiotic translation

٢٦	وەرگێڕانی دەروونزمانی	لەم جۆرە وەرگێڕانەدا، نیشانە زمانییەکان لە ڕێگەی نیشانەکانی دیکەوە لە هەمان زماندا لێک دەدرێنەوە. ئەم جۆرە وەرگێڕانە نزیکە لە وەرگێڕانی «دووبارەوێژی[1]» یان نووسینەوەی دەقێک بۆ بەردەنگی جیاواز لە هەمان زماندا؛ بۆ نموونە، نووسینەوەی بەرهەمێکی کلاسیک بۆ تازەلاوان.
٢٧	وەرگێڕانی پێچەوانە[2]	وەرگێڕان بە زمانێکی تر جگە لە زمانی یەکەم، واتە زمانی دایکی کە جۆرێکە لە وەرگێڕانی خزمەتکارانە.
٢٨	وەرگێڕانی فەرهەنگی[3]	پێکهێنە وشەییەکانی دەقی سەرچاوە بەبێ هیچ گۆڕانکارییەکی ڕێزمانی، جێگەی پێکهێنە وشەییەکانی زمانی مەبەست دەگرنەوە.
٢٩	وەرگێڕانی دەقاودەق[4]	ئەم وەرگێڕانە هاوشێوەی وەرگێڕانی وشە بە وشەیە و لە ڕێزمانی زمانی سەرچاوە پێڕەوی دەکات. بە واتایەکی دیکە، لەم وەرگێڕانەدا، پێکهاتە ڕێزمانییەکانی زمانی سەرچاوە بە نزیکترین هاوتاکانی زمانی مەبەست و وشەکانییەوە، بە شێوەی وشە بە وشە وەردەگێڕدرێنەوە.
٣٠	وەرگێڕانی ئەدەبی[5]	وەرگێڕانی هەر جۆرە بەرهەمێکی ئەدەبی، وەک گێڕانەوەی پەخشانی وێژەیی، دراما و شیعر کە زیاتر تایبەتمەندییە ئەدەبییەکان دەپارێزێت. وەها وەرگێڕانێک پێویستی بە داهێنان و هەندێ جار ئافراندنەوە و خولقاندنەوە هەیە و لە زۆر حاڵەتدا بە جۆرێک لە نووسەری دادەنرێت کە دەبێ وەرگێڕەکە خۆی نووسەر یان شاعیر بێت.
٣١	وەرگێڕانی کەمینەسازی[6]	وەرگێڕانێکی لەم جۆرە بۆ زمانە کەمینەکان سەرنجڕاکێشە، چونکە بە دوای داهێنانی کەلتووری و زەقکردنەوەی جیاوازییە کەلتوورییەکاندا دەگەڕێت.
٣٢	وەرگێڕانی ناهاوشان[7]	ئەم وەرگێڕانە کاتێک بەکاردەبرێت کە وەرگێڕانی ڕاستەوخۆ لە ئارادا نەبێت و توخمە پێکهاتەیی یان چەمکییەکانی زمانی سەرچاوە بەبێ گۆڕینی واتا یان تێکدانی ڕیزبەندیی ڕێزمانی و شێوازی، بگوازرێتەوە سەر زمانی مەبەست. ئەم جۆرە وەرگێڕانە کاتێک ڕوو دەدات کە وەرگێڕانی ڕاستەوخۆ واتایەکی تر دەگەیەنێت یان هیچ واتایەکی نییە یان لە ڕووی ڕێزمانییەوە ڕێک ناکەوێت یان هاوتایەک دەخولقێنێت کە بە چاو دەقی سەرچاوەوە، جیاوازە.

1 . paraphrase
2 . inverse translation
3 . lexical translation
4 . literal translation
5 . literary translation
6 . minoritizing translation
7 . oblique translation

۳۳	وەرگێڕانی ڕاشکاو[1]	لەم جۆرە وەرگێڕانەدا، پەیوەندیی دەقەکە لەگەڵ زمانی سەرچاوە و کەلتوری سەرچاوە دەپارێزرێت و وەرگێڕ هەوڵ نادات دەقەکە بە تەواوی لەگەڵ کەلتوری مەبەست بگونجێنێت.
۳۴	زێدەوەرگێڕان[2]	ئەم وەرگێڕانە بۆ وەسفکردنەوەی دۆخێکە کە تێیدا دوو یەکەی وەرگێڕان تەنیا بۆ یەکەیەک بەکاردەهێنرێن و بەهۆی قەرەبووکردنەوەی واتا لەم وەرگێڕانەدا، وردەکاریی زۆرتر بە وەرگێڕانەکە زیاد دەکرێت. بە واتایەکی تر، لەم وەرگێڕانەدا وشەکانی دەقی سەرچاوە لە دەقی مەبەستدا زیاترن.
۳۵	وەرگێڕانی ناتەواو[3]	ئەم جۆرە وەرگێڕانە لە بەرانبەر وەرگێڕانی پڕ (کامڵ)دا دەردەکەوێت. لە وەرگێڕانێکی ناتەواودا، هەندێک بەش لە دەقی سەرچاوەدا وەر ناگێڕدرێنەوە. ئەم پێکهاتانە لە دەقی مەبەستدا بە هەمان شێوە دەخرێنە ڕوو.
۳۶	وەرگێڕانی چالاک[4]	بە جۆرێک لە وەرگێڕان ئاماژە دەکات کە لە نێوان وەرگێڕانی واتایی و وەرگێڕانی ڕاگەیێنیدا دەخرێتە ڕوو. ئەم جۆرە وەرگێڕانە لە لایەکەوە لەگەڵ زمانی مەبەستدا ڕێک دەکەوێت و ئازادانە لە بەرانبەر توخمەکانی زمان و کەلتووری مەبەستدا دەردەکەوێت. لە لایەکی دیکەشەوە ئەو گۆڕانکارییانەی کە لە وەرگێڕانی دەقی مەبەستدا دەیخولقێنێت، لە ژێر کاریگەریی نرخ و بەها تایبەتەکانی وەرگێڕدایە.
۳۷	وەرگێڕانی بنەڕەتی[5]	نە پشت بە لێکچوونە زمانییەکان دەبەستێت و نە جەخت لەسەر لێکچوونە کەلتووریەکانی نێوان هەردوو زمانی سەرچاوە و مەبەست دەکاتەوە. لەم جۆرە وەرگێڕانەدا وەرگێڕ دەبێ لە بناغەوە واتای دەقی سەرچاوە و زمانی سەرچاوە ڕەمزشکێنی بکاتەوە.
۳۸	وەرگێڕانی سنووردار[6]	پێکهێنە دەقییەکانی زمانی سەرچاوە لە چاو پێکهێنە دەقییەکانی زمانی مەبەست ناتەواون و هەموو ئاستە پێکهاتەییەکان (وەک ئاستی دەنگی، وشەیی، ڕێزمانی) ناگرێتەوە و وەرگێڕان تەنیا ئاستێک لەو بوارانە لە خۆ دەگرێت.
۳۹	وەرگێڕانی سەروادار[7]	وەرگێڕانێکە کە سەروای دەقی سەرەکی دەگوازێتەوە بۆ زمانی مەبەست.
۴۰	وەرگێڕانی واتایی[8]	زیاتر گرینگی و بایەخ بە جوانکاریی دەقی سەرچاوە دەدات. لەم جۆرە وەرگێڕانەدا فۆرم زۆر گرینگە و نابێ هیچ گەمەیەکی زمانی یان پێکهێنی جوانکاری لە دەقی کۆتاییدا بسڕدرێتەوە.
۴۱	وەرگێڕانی چەمک‌بەچەمک[9]	ئەم جۆرە وەرگێڕانە لە بەرانبەر وەرگێڕانی وشە بە وشەدایە و زیاتر گرینگی بە گواستنەوە و ناوەرۆکی واتاکاندەدات.

1 . overt translation
2 . over-translation
3 . partial translation
4 . proactive translation
5 . radical translation
6 . restricted translation
7 . rhymed translation
8 . semantic translation
9 . sense-for-sense translation

۴۲	وەرگێڕانی پسپۆڕانە[1]	وەرگێڕانی دەقی پسپۆڕانەیە کە لە بواری جیاوازەکانی زانستی وەکوو یاسا، ئابووری، بازرگانی و هتددا دەخرێتە ڕوو.
۴۳	وەرگێڕانی تەواو[2]	تێیدا هەموو ئاستە زمانییەکانی دەقی سەرچاوە، جێگەی ئاستە زمانییەکانی دەقی مەبەست دەگرێتەوە.
۴۴	وەرگێڕانی بێسنوور[3]	تێیدا «هاوتا سەربەخۆکان لە پلەیەکەوە بۆ پلەیەکی تر دەجوولێنن» وەک چۆن وشەی «fetch» لە زمانی ئینگلیزیدا وەرگێڕدراوە بۆ «چوون و هێنان» لە کوردیدا. لەم نموونەیەدا پلەی ڕێزمانیی وشەکە بە پلەیەکی گرووپی، واتە گرێیەکی ڕێزمانی گۆڕدراوە.
۴۵	وەرگێڕانی هۆنراوە بۆ پەخشان[4]	هۆنراوە یان شیعر بە پەخشان وەردەگێڕدرێتەوە؛ بەڵام هاوکات ئەم جۆرە وەرگێڕانە، واتا و بایەخی گەیاندن و پێکهاتەی ڕێزمانیی دەقی سەرچاوە تێکدەدات.
۴۶	وەرگێڕانی ستوونی[5]	وەرگێڕان لە زمانێکەوە کە خاوەن سومعە و پێگەیەکی بەرزتر بۆ زمانێکی ڕەشۆکی کە خاوەن پێگەیەکی نزمترە، واتە لەم وەرگێڕانەدا زمانی سەرچاوە خاوەن نرخ و بایەخێکی زیاترە و لە ئاستی زمانی مەبەستدا، پێگەیەکی بەرزتری هەیە.
۴۷	وەرگێڕانی وشەبەوشە[6]	ڕیزبەندیی وشەکانی زمانی سەرچاوە، ڕێک وەکوو خۆی دەپارێزرێت. بەگشتی لەم وەرگێڕانەدا پێکهاتەی زمانیی سەرچاوە ناگۆڕدرێت و وشەکان بەتەنیایی و بەپێی واتا ئاساییەکەیان وەردەگێڕدرێن و بەستێن لە بەرچاو ناگیردرێت و لە دەقی مەبەستدا تا ڕادەیەک گۆڕانکاری دەکرێت تاکوو لە دەقی سەرچاوە نزیک ببێتەوە.
۴۸	وەرگێڕانی ناڕاستەوخۆ[7]	سەرەتا دەقی سەرچاوە کە دەقی سەرەکییە وەردەگێڕدرێتە سەر زمانێکی نێونجی و دواتر لەو زمانە نێونجییەوە دەگوازرێتەوە بۆ زمانی مەبەست؛؛ بەجۆرێک کە وەرگێڕانەکە ڕاستەوخۆ لە دەقە سەرەکییەکەوە ئەنجام نەدرێت. نموونە: دەقی ئینگلیزی ⟶ وەرگێڕان بۆ زمانی فارسی ⟶ پاشان وەرگێڕانی فارسی بۆ زمانی کوردی. لەم دیاردەیەدا وەرگێڕانی کوردی ڕاستەوخۆ لە دەقی سەرچاوەوە کە دەقێکی سەرەکییە جێبەجێ نەکراوە و بە شێوەی ناڕاستەوخۆ ئەنجام دراوە.

هەروەها کە دەبینن دابەشکردنی جۆرەکانی وەرگێڕان لەم نموونانەی سەرەوەدا کە پێناسە کران، زیاتر لە ٤٨ جۆر تێدەپەڕێنێت. بەم پێیە، نابێ بە تێگەیشتنێکی هەڵە، وەرگێڕان وەک دیاردەیەکی ئاسایی و سەرەتایی دابنرێت و تەنیا لە چەند جۆردا پێناسە بکرێت.

۳-۳. ڕێبازە ڕەخنەییەکان سەبارەت بە وەرگێڕان[8]

وەرگێڕان لە ڕوانگەی ڕەخنەییدا، دیاردەیەکی سیاسی-کۆمەڵایەتییە کە چینی کۆمەڵایەتی، دەسەڵات، هەڵاواردن، ئایدیۆلۆژیا و بەستێنی کۆمەڵایەتی دەخاتە ڕوو و هێز و هێژمۆنیی زمانە باڵادەستەکان بە سەر زمانە ژێردەستەکاندا دەسەپێنێت.

1 . specialist translation
2 . total translation
3 . unbounded translation
4 . verse to prose translation
5 . vertical translation
6 . word for word translation
7 . indirect translation
8 . critical approaches to translation

بەگشتی، وەرگێڕان یەکێک لە گرینگترین فاکتەکانی پێناسەی کەلتووریی هەر نەتەوەیەکە. بەم پێیە، لەوانەیە وێنای کۆمەڵگای سەرچاوە لە کۆمەڵگای مەبەستدا خەوشدار بکات؛ بۆ نموونە، بەپێچەوانەی ڕوانگە سوننەتییەکانی وەرگێڕان، لە «ڕێبازە ڕەخنەییەکان سەبارەت بە وەرگێڕان»دا، جەخت لەسەر هاوتای وشەکان و هەڵبژاردنی چەمک و پێکهاتەی ڕستەکان و بەگشتی وەرگێڕانی هەڵە و ناهەڵە ناکرێتەوە؛ بەڵکوو جەخت لەسەر سیاسەتەکانی وەرگێڕان دەکرێتەوە.

سەرچاوەی ئەم تیۆرییە دەگەڕێتەوە بۆ بیرۆکەکانی لاورێنس ڤێنوتی کە وەکوو چالاکییەکی سیاسی-کەلتووری سەیری وەرگێڕان دەکات. بە واتایەکی تر، ڤێنوتی وەک ئەرکێکی کەلتووری-سیاسی پێناسەی وەرگێڕان دەکات کە وێنەی ناسنامەی خەڵکی کۆمەڵگای سەرچاوە (وەکوو کوردی) لە کۆمەڵگای مەبەستدا (وەکوو تورکی، فارسی، عەرەبی) دەردەخات کە ئەمەش هەڵگری باری ئایدیۆلۆژیکییە. ڤێنوتی بەپێی ڕوانگەی میشل فوکۆ[1]، بڕوای وایە کە وەرگێڕان نواندنەوەی ناسنامەیە و لە چوارچێوەی هێز و دەسەڵاتدا دەنوێندرێت؛ بۆ نموونە، زمانێکی ژێردەست کە خراوەتە پەراوێزەوە و پێگەیەکی بەهێزی نییە، وێنەی کۆمەڵگای ئەو زمانە لە وەرگێڕان بە زمانی بێگانەدا دەتوێتەوە و خەوشدار دەبێت، واتە ئەو زمانە وەکوو زمانێکی خۆمالّی دەخاتە ڕوو و دەبێتە هۆی ئەوەی کە خوێنەر وا ببیر بکاتەوە کە کۆمەڵگای بێگانە هەمان کۆمەڵگای «خودی»یە و بەم هۆیەوە، وێنەی خۆی لە فەرهەنگ و کۆمەڵگای «ئەویتر»دا، واتە کۆمەڵگای بێگانەدا دەبینێتەوە. ڤێنوتی بڕوای وایە کە وەرگێڕان لە بنەڕەتدا تێکەڵ بە توندوتیژییە، چونکە بریتییە لە بنیادنانەوەی دەقی بێگانە لەسەر بایەخ و باوەڕەکانی کەلتووری سەرچاوە و ڕێساکانی زمانی سەرچاوە (ڤێنۆتی، ۱۹۹۲، ۱۹۹۸، ۲۰۰٤). لە ڕێبازە ڕەخنەییەکانی وەرگێڕاندا، ئەم چەمکانەی خوارەوە دەخرێنە ڕوو:

۱-۳-۳. خۆوەرگێڕان

خۆوەرگێڕان کاتێک ڕوو دەدات کە نووسەری سەرەکیی بەرهەمێک، دەیەوێت دەقەکەی خۆی وەربگێڕتەوە بۆ سەر زمانێکی تر. لەم ڕەوتەدا نووسەر هاوکات هەم وەک دانەر دەردەکەوێت و هەمیش وەک وەرگێڕ لەگەڵ دەقەکەی خۆیدا مامەڵە دەکات (کاستروّ و ماینر، ۲۰۱۷).

۲-۳-۳ وەرگێڕان وەک خۆکۆلۆنیالیزەکردن

لە کۆلۆنیالیزمی ڕابردوودا، زلهێزێکی بێگانە بەسەر نەتەوە و کەلتووریکی تردا زاڵ دەبێت و بە چاوێکی نزمەوە سەیری ئەو نەتەوە دەکات؛ بەڵام لە خۆکۆلۆنیالیزەکردندا، ئەم نزمڕوانین و بەچاوی سووک ڕوانینە لە نێو خودی ئەو نەتەوەدا ڕوو دەدات؛ بۆ نموونە، وەرگێڕ یان نووسەر زمانی خۆی وەک زمانێکی نزم سەیر دەکات و بڕیار دەدات بەرهەمەکانی بە زمانێکی دیکە وەربگێڕێت یان بە زمانێکی تر بینووسێت، واتە بە دەستی خۆی زمانەکەی خۆی دەسڕێتەوە.

۳-۳-۳. وەرگێڕان وەک چالاکوانی

وەرگێڕان تەنیا ئامرازێک نییە بۆ گواستنەوەی واتا لە زمانێکەوە بۆ زمانێکی‌تر؛ بەڵکوو **کەرەستەیەکیشە** بۆ گۆڕانکاریی کۆمەڵایەتی، سیاسی یان کەلتووری؛ بۆ نموونە، وەرگێڕێک دەقێک سەبارەت بە مافی ژنان لە وڵاتێکی دیاریکراودا وەردەگێڕێت؛ **دەقەکە** باس لەو کێشە و هەڵاواردنانە دەکات کە ژنان ڕووبەڕووی دەبنەوە، لێرەدا وەرگێڕ وەک چالاکوانێکی سیاسی ئەم دەقەی هەڵبژاردووە، چونکە دەیەوێت دەنگی ژنان بەهێزتر بکات و لە گۆڕینی دۆخەکەدا وەک ئامرازێک بەکاری بهێنێت (تیمۆژکۆ و گێنتزلێر، ۲۰۰۲).

٤-۳-۳. وەرگێڕان وەک گێڕانەوە

وەرگێڕانەکان تەنیا ڕەنگدانەوەی دەقێکی زمانی نین؛ بەڵکوو بەرهەمهێنانەوەی ئەو گێڕانەوانەن کە هێز و دەسەڵات لە پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکاندا دابەش دەکەنەوە. لەم ڕوانگەدا، وەرگێڕانەکان دەتوانن گێڕانەوەی زمانی بااڵدەست لاواز یان بەهێز بکەنەوە و بەم شێوەیەش وەک ئامرازێک بۆ چالاکیی کۆمەڵایەتی سەیر بکرێن؛ بۆ نموونە، وەرگێڕانی گێڕانەوەی فەلەستینی

1 . Michel Foucault

بۆ زمانی جیاواز هەوڵ دەدات دەنگی گرووپە پەراوێزخراوەکان لە جیهاندا بەرز بکاتەوە و گێڕانەوەی فەرمی و باڵادەست بگۆڕێت (بەیکەر[1]، ٢٠٠٦: ١٢).

٥-٣-٣. زمانی کەمتروەرگێڕدراو

مەبەست لە زمانە کەمتروەرگێڕدراوەکان ئەو زمانانە نین کە ڕێژەی ئاخێوەریان کەمترە؛ بەڵکوو ئەو زمانانەن کە کەمتر وەک سەرچاوەی وەرگێڕان لە ئاڵوگۆڕی نێونەتەوەیی دەقەکاندا بەکاردەهێنرێن. ئەم دۆخە دەبێتە هۆی هەڵاواردنی زمانی، واتە ئاخێوەرانی ئەو زمانانە ناچار دەبن وەرگێڕان بۆ زمانە باڵادەستەکان بکەن، چونکە دەقەکان بە زمانی خۆیان کەمتر ئەگەری وەرگێڕانیان هەیە. ئەم نابەرابەری و ناهاوسەنگییە گوشاری کەلتووری، کۆمەڵایەتی و ئابووری دەخاتە سەر کۆمەڵگای ئەو جۆرە زمانانەوە و دەتوانێت ببێتە هۆی پەراوێزخستن و لاوازبوونی شوناسی کەلتوورییان.

برانچادێل[2] (٢٠٠٥: ١٣٥-١٢٥) باس لە چەمکی «زمانی وەرگێڕانی داسەپاو و زۆرەملی» دەکات، کە تێیدا ئاخێوەرانی زمانێک ناچارن بەردەوام زمانی خۆیان وەربگێڕن بۆ زمانەکانی دیکە، بەبێ ئەوەی لە بەرانبەردا دەقەکانی خۆیان وەربگێڕدرێتە سەر زمانەکانی دیکە؛ بۆ نموونە، زمانێک وەک کوردی لە پەیوەندییە نێونەتەوییەکاندا ناچارە خۆی وەربگێڕێت بۆ زمانێکی وەک ئینگلیزی، بۆ ئەوەی ببینرێت و ببیسترێت؛ بەڵام بە پێچەوانەوە ناوەڕۆک و زانستی جیهانی وەرناگێڕدرێتە سەر کوردی.

٦-٣-٣. سیستەمی جیهانیی وەرگێڕان

وەرگێڕان لە سیستەمی جیهانیدا دابەشبوونێکی نایەکسان و نابەرابەر دەخاتە ڕوو؛ بۆ نموونە، زمانە «ناوەندییەکان»ی وەک ئینگلیزی، فەرەنسی و ئەڵمانی زیاتر ئەگەری وەرگێڕانیان بۆ زمانەکانی دیکە هەیە، لە کاتێکدا زمانە «پەراوێزییەکان»ی وەک کوردی ئەگەری وەرگێڕانیان بۆ سەر ئەم زمانانە کەمترە (هایلبۆرن و ساپیرۆ،٢٠٠٧: ٩٥).

لە زماننناسیشدا ئەم نابەرابەری و نایەکسانییە دەبینرێت. ئەگەر سەیری «هەرەمی سیستەمی جیهانی زمانیی سوان[3]» بکەین، دەبینین کە لەم هەرەمەدا «زمانی پەراوێزخراو[4]»، «زمانی ناوەندی[5]»، واتە زمانی دەوڵەتێک، «زمانی سەروو-ناوەندی[6]»، واتە زمانی نێودەوڵەتی دەخرێنە ڕوو؛ لێرەدا زمانە پەراوێزییەکان دەبێ فێری زمانی ناوەندی بن؛ زمانی ناوەندیش دەبێ فێری زمانی سەروو-ناوەندی وەک ئینگلیزی بن کە لە لووتکەی هەرەمەکەدایە. ئەم سیستەمە هەرەمییە، زمانەکان لە باری بایەخەوە پلەبەندی دەکات و پێگەیان دەداتێ. زمانێک، وەک زمانە پەراوێزییەکان کە لە فێرکاری و پەروەردەدا جێگەیان نابێتەوە، پێگە و بایەخی خۆیان لە دەست دەدەن و ئەو زمانانەی کە لە لووتکەی هەرەمەکەدان، خاوەنی پێگەیەکی کۆمەڵایەتیی سەرتر و بەرزتر (محەممەدی، ٢٠٢٣ :١٧٨).

٧-٣-٣. خەساری وەرگێڕانی دەروونزمانی

لەم جۆرە وەرگێڕانەدا، نیشانە زمانییەکان لە ڕێگەی نیشانەکانی دیکەوە لە هەمان زماندا وەردەگێڕدرێت. ئەم جۆرە وەرگێڕانە نزیکە لە وەرگێڕانی «دووبارەوێژی» یان نووسینەوەی دەقێک بۆ بەردەنگی جیاواز لە هەمان زماندا. ئەم جۆرە وەرگێڕانە ئەو خەسارانەی خوارەوە لەخۆ دەگرێت:

- دەبێتە هوی لاوازکردن یان سڕینەوەی ناوی نووسەر و شێوازی نووسین و بیرۆکەی ڕەسەنی نووسەر.
- ڕۆخاندن و شێواندنی خەزێنە کەلتوورییەکانی نەتەوەیەک کە دەتوانن لە ڕێگەی دەقە ڕەسەنەکانەوە خۆیان لە ئاستی جیهانیدا دەربخەن.

1 . Baker
2 . Branchadell
3 . De swaan’s global-language-system pyramid
4 . Peripheral language
5 . Central language
6 . Hyper-central language

- ساده‌کردنه‌وه‌ی ده‌قه کۆنه‌که به شێوه‌یه‌ک که خوێنه‌ر ناچار نه‌کات ده‌قه ڕه‌سه‌نه‌که‌ی بخوێنێته‌وه و به‌ره‌و ته‌مه‌ڵیی زمانی هانی ده‌دات.
- سه‌پاندنی زاڕێک به‌سه‌ر ئاخێوه‌رانی ئه‌و زمانه‌دا که ده‌بێته هۆی تواندنه‌وه‌ی زاره‌کانی دیکه (پیلییر، ۲۰۲۱) و (پیلییر و ئه‌لباختن، ۲۰۲٤).

۸-۳-۳. ئاراسته‌ییه‌تی

ئاراسته‌ییه‌تی له وه‌رگێڕاندا ئاماژه به ئاراسته‌ی وه‌رگێڕان له نێوان دوو زماندا ده‌کات، واته وه‌رگێڕانه‌که له کام زمانه‌وه بۆ کام زمان ئه‌نجام ده‌درێت. به واتایه‌کی دیکه، وه‌رگێڕ له زمانی دووه‌مه‌وه بۆ زمانی یه‌که‌می خۆی (زمانی ۱ ⟵ زمانی ۲) ده‌قه‌کان وه‌رده‌گێڕێت یان له زمانی یه‌که‌مه‌وه بۆ زمانی دووه‌م (زمانی ۲ ⟵ زمانی ۱) وه‌رگێڕان ده‌کات (پالومبۆ[1]، ۲۰۰۹: ۳۸).

وێنه‌ی (۲). چه‌مکه‌کانی ڕێبازه ڕه‌خنه‌ییه‌کان له وه‌رگێڕاندا

۳-٤. به‌دامه‌زراوه‌ییکردنی وه‌رگێڕان وه‌ک لقێکی ئاکادمیک

به‌دامه‌زراوه‌ییکردنی تۆڕینه‌وه‌کانی وه‌رگێڕان، به‌و مانایه که بواڕێکی خوێندن ته‌نیا به نووسینی وتار و ئه‌نجامدانی تۆڕینه‌وه ناناسرێته‌وه؛ به‌ڵکوو پێویستی به به‌رنامه‌ی ڕاهێنانی به‌رده‌وام، ڕێکخراوه پیشه‌ییه‌کان، پاڵپشتی دارایی و تۆڕه نێونه‌ته‌وه‌ییه‌کان هه‌یه (گامبیر[2] ، ۲۰۱۹). به‌وته‌ی ژیل[3] (۲۰۱۲)، وه‌رگێڕان و لێکدانه‌وه‌ی وه‌رگێڕان سالانێکی زۆره وه‌ک پیشه‌یه‌ک سه‌یر ده‌کرێت؛ به‌ڵام تۆڕینه‌وه‌کانی وه‌رگێڕان وه‌ک لقێکی ئه‌کادیمی تازه پێڕه‌وکه بووه و به ته‌واوی وه‌ک لقێکی سه‌ربه‌خۆ نه‌ناسراوه. به‌دامه‌زراوه‌ییکردنی بواڕێکی سه‌ربه‌خۆ له وه‌رگێڕاندا نه‌ک ته‌نیا بۆ پێشخستنی تۆڕینه‌وه و باشترکردنی وه‌ک پیشه‌یه‌ک یارمه‌تیده‌ر؛ به‌ڵکوو وه‌کوو بواڕێکی زانستی ڕه‌وایی پێ ده‌به‌خشێت و ده‌بێته هۆی ئه‌وه‌ی ورده ورده زانیارییه‌کانی کۆبکاته‌وه و کۆمه‌ڵگه‌یه‌کی زانستی یه‌کگرتوو پێک بهێنێت. ئه‌زموونی تۆڕینه‌وه‌کانی وه‌رگێڕان ئه‌وه ده‌رده‌خات که بوونی تۆڕینه‌وه‌ی به‌رده‌وام، گۆڤاری پسپۆڕانه، خولی ئه‌کادیمیی تایبه‌ت و تۆڕه زانستییه نێونه‌ته‌وه‌ییه‌کان بۆ سه‌قامگیری و به‌هێزکردنی بواڕێک، زۆر پێویسته؛ چونکه ناسنامه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆی پێ ده‌به‌خشێت و له هه‌مان کاتدا وه‌ک زانستێکی نێوانبواری ده‌ناسێنێت.

1 . Palumbo
2 . Gambier
3 . Gile

لە کۆتاییدا پێویستە بزانین کە لقێکی ئەکادیمی تەنیا بابەتێکی وانەیی نییە. هەر لقێک دەبێت بابەتێکی تایبەتی تۆژینەوەی خۆی هەبێت؛ زانیاریی پسپۆڕانە، تیۆرییەکان و چەمک و زاراوەی تایبەت و میتۆدی تۆژینەوەی خۆی هەبێت، هەروەها دەبێت گرووپێکی پسپۆڕ و ئەکادیمیی زانکۆ و بەرنامەی خوێندنی سەربەخۆ لەخۆ بگرێت. تەنیا ئەو کاتە دەتوانێت لقێکی زانستی بۆ نەوەکانی داهاتوو بەرهەم بێنێت و پەرە بە نەریتی زانستیی خۆی بدات. زۆرێک لە بواره نوێیەکان سەرەتا لە شێوەی «تاوتوێکردن و تۆژینەوە»دا سەر هەڵدەدەن و وردە وردە لە ڕێگەی تیۆریدارێژی و پەرەپێدانی میتۆدەکانەوە دەبنە لقێکی زانستی سەربەخۆ (کریشنان[1]،٢٠٠٩).

٤. میتۆدناسیی تۆژینەوە

میتۆدی تۆژینەوەی بەردەست وەسفی-شیکارییە و داتاکانی بە شێوەی کتێبخانەیی و بەپێی نموونەوەرگرتنی ئامانجدار لە ساڵانی (1997-2026)دا کۆکراونەتەوە. قۆناغێک کە وەرگێڕانی ئەدەبی کوردی لە ئێراندا بە شێوەیەکی بەردەوام و دامەزراوەیی دەستی بە گەشەکردن کرد. ئەگەرچی نموونەی وەرگێڕانەکانی پێشووتر وەک وەرگێڕانی جەلال مەلەکشا بۆ شیعری لەتیف هەڵمەت بە ناوی «ئانگاه»، کە لە گۆڤاری جومعەی شەملۆدا لە ساڵی ١٩٧٩ بڵاوکرایەوە و وەرگێڕانی ئەحمەدی قازی و محەمەدی قازی بۆ ڕۆمانی *ژانی گەل* لە نووسینی ئیبراهیم ئەحمەد کە لە هەمان ساڵدا بڵاو کرایەوە؛ بەڵام ئەم نموونانە هێشتا نەچوونەتە ناو سووڕی دامەزراوەیی وەرگێڕانی کوردییەوە، بۆیە ماوەی سەرەکی خوێندن لەگەڵ سەرهەڵدانی بزووتنەوەی چاکسازیخوازی لە ئێران، واتە ساڵی ١٩٩٧ بەدواوە دادەنرێت.

تۆژینەوەکە لەسەر چوارچێوەی تۆژینەوەی وەرگێڕانی وەسفی جێبەجێ دەبێت کە ڕێبازێکی ئەرکتەوەریی هەیە و لە تۆژینەوەی وەرگێڕاندا بەپێی «پلانی تۆژینەوەی وەرگێڕانی هۆمز (١٩٧٢/١٩٨٨)» دەستنیشان دەکرێت؛ بەڵام چوارچێوەی هۆمز تەنیا پۆلێنکردن و دەستنیشانکردنی پێگەی تۆژینەوەکە لەئەستۆ دەگرێت و چوارچێوەی تیۆریکی لە تۆژینەوەکەدا بە شێوەیەکی سەرەکی ڕێبازێکی «ڕەخنەیی-کۆمەڵناسانە»ی هەیە و لە تۆژینەوەی وەرگێڕانی ڕەخنەیی کەڵک وەردەگرێت. لەم چوارچێوەیەدا وەرگێڕانەکان وەک کردەیەکی کەلتووری و سیاسی شی دەکرێنەوە کە لە چوارچێوەی پەیوەندییەکانی دەسەڵات لە کۆمەڵگەی ئامانجدا پێک دێن.

جگە لە بنەما وەسفییە ئەرکتەوەرەکان، داتاکان بەپێی «سیستەمی جیهانیی وەرگێڕان»، «ڕوانگەی وەرگێڕانی کەمینە و کارایەتیی وەرگێڕان»، هەروەها ئەو بابەتانەی پەیوەندییان بە «ڕەوشت و سیاسەتی وەرگێڕان و وەرگێڕانەوە» هەیە، شیکاری بۆ داتاکان دەکات، لێرەدا مەبەست لە شیکردنەوە یان وەک دەڵێن «خەسارناسی»، ئەو بابەتانە نییە کە باس لە وەرگێڕانی تاکەکەسی یان هەڵسەنگاندنی چۆنییەتیی وەرگێڕانەکانی زمانی کوردی دەکات.

٥. دەستکەوتەکان و باسکردن

لەم بەشەدا هەر کام لەم بوارانەی خوارەوە دەخرێنە بەرباس:

١-٥. خۆوەرگێڕان لە زمانی کوردیدا

حەیدەرنیا (٢٠٢٤) خۆوەرگێڕان وەک ڕەوتێک پێناسە دەکات کە تێیدا نووسەران دەیانەوێت واتا مەبەستدارەکان و باری سۆزدارانەی واتاکانیان لە وەرگێڕاندا بە شێوەیەکی باشتر و بەربڵاو بخەنە بەردەستی خوێنەران. لێرەدا خۆوەرگێڕانێکی سەرکەوتوو پێویستی بە شارەزاییەکی تەواو هەیە کە لە هەردوو زمانی سەرچاوە و مەبەستدا جێبەجێ بکرێت؛ بەڵام زۆربەی نووسەرانی کورد لەم شارەزاییە بێبەشن و ئەمەش هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ سنووردابوونی پێکهاتەکان و سیستەمی پەروەردەیی؛ بۆ نموونە، وەرگێڕانی ئەدەبی کوردی لە ئێراندا بە بەراورد لەگەڵ ئەدەبیاتی کوردی ناوچەکانی دیکە، دۆخێکی باشی نییە، واتە

1 . Krishnan

لە بواری ڕێکخراوەییەوە کەمتر پاڵپشتی لێ دەکرێت و لە گۆڕەپانی نێونەتەوەییدا ئەوەندە بەرچاو نییە، بۆیە خۆوەرگێڕان پرسێکە کە هەم گرینگ و پێویستە و هەم ئەرکێکی قورسە کە ڕووبەڕووی ڕەخنە دەبێتەوە.

۲-۵. وەرگێڕان وەک خۆکۆلۆنیالیزەکردن لە زمانی کوردیدا

دەکرێت چەمکی «خۆکۆلۆنیالیزەکردن» بۆ دۆخی وەرگێڕانی زمانی کوردی بە زمانی فارسییەوە ببەسترێتەوە؛ لێرەدا زمانی فارسی وەک زمانێکی فەرمی و بااڵدەست سەیر دەکرێت کە خاوەن «سەرمایەی هێمایین[1]» و پێگەی کۆمەاڵیەتی و سیاسییە و لە ڕێکخراوە فەرمییەکانی وەک ئاکادمیا و سیستەمی فێرکاری و هتد زیاتر کەاڵک وەردەگرێت؛ لە کاتێکدا زمانی کوردی دەستڕاگەیشتنێکی کەمتری بەو بوارانە هەیە. ئەم نابەرابەرییە لەوانەیە پرێستیژی ئەم زمانە لاواز بکات و ڕەنگە بەشێک لە نووسەران یان وەرگێڕانی کورد، زمانی فارسی وەک زمانێکی بااڵدەست و خاوەن پرێستیژ سەیر بکەن؛ بۆ نموونە، کاتێک نووسەری کورد بڕیار دەدات بەرهەمەکەی بە زمانی فارسی بنووسێت یان نووسینە کوردییەکەی وەربگێڕێتە سەر زمانی فارسی بۆ ئەوەی خوێنەری زیاتری ببێت و ڕەواییدان بەکارەکەی ببەخشێت، ئەم هەڵبژاردنە دیاردەیەکی بێاڵیەن نییە؛ بەاڵکوو لە چوارچێوەی پەیوەندییەکانی دەسەاڵتدا ڕوو دەدات. ئەگەر وەها دیاردەیەک بەهۆی ئەو تێڕوانینە بێت کە کوردی وەک زمانێکی نزم و بێپرێستیژ سەیر بکات، دەکرێت بااڵیین ئەوە جۆرێک لە خۆکۆلۆنیالیزەکردنە؛ کەوایە وەرگێڕان بۆ زمانی فارسی تەنیا کردەوەیەکی زمانی نییە؛ بەاڵکوو بە پلەبەندیی کەلتووری و سەرمایەی هێماییەنی ئاخێوەرانەوە گرێ دراوە. بە وتەی محەممەدی (۲۰۲۵) کاتێک نایەکسانی و نابەرابەریی هێز لە نێوان ئاخێوەرانی زمانە بااڵدەستەکان و زمانە ژێردەستەکاندا هەیە، بایەخی زمانیی ژێردەستەکان دادەبەزێنێت و وەکوو زمانێکی نزم و کەمینە سەیر دەکرێن.

یەکێک لە لێکەوتەکانی خۆکۆلۆنیالیزەکردن ئەوەیە کە هەندێک پێیان وایە زمانی کوردی توانای پێویستی بۆ وەرگێڕانی دەقی زانستی وەک بواری فەلسەفی، پزیشکی و هتد نییە. ئەگەر بە تێڕوانینێکی زانستییەوە سەیری زمانەکان بکەین بۆمان دەردەکەوێ کە هەموو زمانەکان دەفرایەتیی یەکسانیان هەیە؛ بۆ نموونە،زمانەکان بۆ وەرگێڕان لە ڕەوتی وشەڕۆناندا، جار وا هەیە لە «لێکدان[2]» و «دارشتن[3]» [3] کەاڵک وەردەگرن یان لە ڕەوتە ناسەرەکییەکانی دیکەی وشەسازی وەک «وشەی نوێ[4]»، «داهێنان[5]»، «وشەوەرگرتن[6]»، «سەرناو[7]»، «کورتکردن[8]» و «قرتاندن[9]»، «پاشسازی[10]»، «دارشتنەوە[11]»، «گۆڕین[12]»، «تێکەاڵکردن[13]» کەاڵک وەردەگرن. بە واتایەکی دیکە، هەندێ جار لە لێکدان و جاروبار لە دارشتن و هەندێ جاریش لە ڕەوتەکانی دیکەی وشەڕۆنان کەاڵک وەردەگرن؛ کەوایە باس وبابەتی لەم چەشنە کە فاڵنە زمان لە وەرگێڕاندا نەزۆک و هەژارە و فاڵنە زمان دەوڵەمەندە، دەگەڕێتەوە سەر نەزانین یان کورتبینی بەرانبەر بە زمانەکان.

جوناپۆلی و شۆنفێاڵد[14] (۲۰۱۰ :۱۱۸) دەاڵێن: هەموو زمانەکان نرخ و بایەخێکی یەکسانیان هەیە و هەر یەکە لە جێگای خۆیاندا سیستەماتیکن و بنەمایەکی گشتگیری تایبەت ڕەچاو دەکەن و دەتوانین بااڵیین هەموو زمانەکان خاوەنی کۆمەاڵێک ئامرازن کە لە سازکردنی ڕستەکاندا هاوبەشن؛ بۆ نموونە، ڕستە پرسیارکەرەکان، ڕستە نەرێنییەکان وهتد لە هەموو زمانەکاندا دەبینرێن و هەموو زمانەکان چەمکە دەرهەستەکان، پێشگریمانەکان و واتا شاراوەکانیان تێدایە (تراسک و میبلین[15]،۲۰۰۰ :٦۰)، بۆیە، مەبەست لەم پێشدادوەرییە و کلیشە زمانییانە تەنیا پێکان و بەئامانجکردنی خودی زمان نییە؛ بەاڵکوو ئاخێوەرانی

1 . Symbolic capital
2 . compounding
3 . derivation
4 . neologism
5 . invention
6 . borrowing
7 . acronym
8 . shortening
9 . clipping
10 . backformation
11 . reanalysis
12 . conversion
13 . blending
14 . Jo Napoli & Schoenfeld
15 . Trask & Mayblin

زمانەکانیش دەکرێنە ئامانج و ڕیزبەندی دەکرێن و پلەی بەرز و نزمیان پێ دەبەخشرێت. بەگشتی زمانی کوردی لە هەموو بوارەکاندا خاوەنی فەرهەنگی پسپۆڕانە و دەقی زانستی و پەروەردەییە و بیرکردنەوەیەکی وەها لە ڕووی زمانەوانییەوە هەڵەیە و جۆرێکە لە خۆکۆلۆنیالیزەکردن.

٣-٥. وەرگێڕان وەک فۆرمێک لە چالاکوانی لە زمانی کوردیدا

وەرگێڕان وەک پالْنەرێک دێتە ئەژمار؛ بۆ نموونە، هەندێک لە وەرگێڕ و بڵاوکەرەوە و چاپەمەنییە سەربەخۆکان دەڵێن کارەکانیان تەنیا لە پێناوی پارەدا نییە؛ ئەوان ئەم دیاردەیە وەک «خزمەتگوزاری» یان «ئەرکێک» دەبینن، واتە هەست دەکەن کارێکی کەلتووری و ئەخلاقی دەکەن و تەنیا وەک چالاکییەکی بازرگانی چاوی لێ ناکەن؛ بەڵام بێجگە لەمەش ناوبانگ و پرێستیژ و ناساندن بۆ ئەوان دیاردەیەکی گرنگە. هەر وەک ئەوەی کە بۆردیۆ ناوی دەنێت سەرمایەی هێمایین، واتە ئەو شکۆیە کە ڕێگە بە مرۆڤ دەدات پێگە و ڕێزی زیاتر لە کۆمەڵگادا بەدەست بهێنێت.

وەرگێڕان تەنیا گواستنەوەی دەق نییە، بۆیە بەشی «کارا و تۆڕەکانی وەرگێڕان[1]» باس لەوە دەکەن کە وەرگێڕان ئەرکێکی تاکەکەسیی ساکار نییە؛ بەڵکوو لە چوارچێوەی تۆڕێکی وەرگێڕ و بڵاوکەرەوە و دامەزراوەکاندا جێبەجێ دەبێت، لێرەدا کاتێک بەرهەمە کوردییەکان وەردەگێڕنەوە سەر زمانی فارسی، جگە لە بەرهەمهێنانی کتێبێک، بیرۆکە و ئایدیۆلۆژییە هزرییەکانیش دەگوازرێنەوە؛ بۆ نموونە، کتێبی "*کلیلێکی بچووک بۆ دەروازەیەکی گەورە: شۆڕشی ڕۆژئاوا*[2] بە ناونیشانی *فارسی کلید کوچک دروازەای بزرگ: انقلاب روژاوا* لە لایەن ئەکبەر گەنجی و *نووسینەکانی عەبدوڵڵا ئۆجەلان* لە لایەن محەمەد ڕەئوف مورادییەوە، پرسی ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی، دیموکراسی و ناسنامە دەخەنە بەردەستی ئاخێوەرانی فارسیزمان.

دەکرێت چەمکی «وەرگێڕان وەک چالاکوانی» لە خودی ڕەوتی وەرگێڕانیشدا تاوتوێ بکرێت. نموونەیەکی ڕوونی ئەم ڕەوتە ڕۆمانی *نەفرەتی نەوبەهاران* نووسینی بەختیار عەلییە، کە لە لایەن ئاراکۆ مەحموودی و مەریوان هەڵەبجەییەوە وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی فارسی. مەریوان هەڵەبجەیی دان بەوەدا دەنێت کە وەرگێڕانی یەکەم سانسۆڕ کراوە و لە وەرگێڕانەکەی خۆیدا سانسۆڕەکەی سڕیوەتەوە؛ بەڵام بەراوردێکی وردی ئەو دوو وەرگێڕانە دەری دەخات کە لە ڕاستیدا پێچەوانەکەی ڕاستە و ئەم قسانەی تەنیا ڕەواییدان بە دیاردەی «وەرگێڕانەوە[3]»ی خۆی و ڕەزامەندیی بازاڕی کتێب بووە، واتە مەریوان هەڵەبجەیی سانسۆڕی زیاتری سەپاندووە بە سەر دەقی بەختیار عەلی و نووسەرە کوردەکانی دیکەدا؛ بۆ نموونە:

. ١لاپەڕەی (١٣٣)ی دەقە سەرەکییەکەی ڕۆمانی نەفرەتی نەوبەهارانی بەختیار عەلی دەڵێت: *ئەرکی لێژنەکانی سوپا ئەوە بوو چەک لە شۆڕشگێڕە کوردەکان وەربگرنەوە، ئەو شۆڕشگێڕانەی سااڵنێک لەمەوبەر بە لێشاو ڕوویان لە چیاکان کردبوو.*

. ٢وەرگێڕانی مەحموودی (١٣٦:١٤٠٤): *وظیفه این هیئت‌های ارتش خلع سلاح شورشیان کُرد بود، آن شورشیانی که یک سال پیش، سیل‌آسا رو به «چیا»ها کرده بودند.*

. ٣وەرگێڕانی هەڵەبجەیی (١٤٠٤: ١١٩): *وظیفهٔ هیئت‌های سپاه این بود که اسلحه های شورشیان کُرد را، که یک سال پیش فوج فوج به کوهها رفته بودند، تحویل بگیرند.*

لە نموونەی (١)، وەرگێڕانی مەحموودی، وشەی کوردیی «چیا» لە دەقە فارسییەکەیدا بە هەمان شێوە پارێزراوە و لە وەرگێڕانەکەدا بە شێوی ژێرنووس لە خواری لاپەڕەکەوە تێبینیی لە سەری نووسیوە؛ ڕێبازێک کە لە گوتاری بەرخۆدانی کورددا، هێمای کەلتووری و سیاسیی وشەکە دەپارێزێت. ئەم وەرگێڕانە «نامۆکردن[4]»ی دەقە، بۆ ئەوەی بەستێنی کەلتووری

1 . Translation Agents and Networks
2 . A Small Key Can Open A Large Door: The Rojava Revolution
3 . retranslation
4 . foreignization

و واتا تایبەتەکانی دەقەکە نەفەوتێت. لە نموونەی (۲)دا مەریوان هەڵەبجەیی وشەکەی وەرگێڕاوە بۆ «کوە» کە هێما و واتای وشە ڕەسەنەکە دادەبەزێنێت.

٤-٥. زمانی کوردی وەک زمانێکی «کەمتر وەرگێڕدراو»

لە بەستێنی زمانی کوردی - فارسیدا، زمانی کوردی وەک زمانێکی «کەمتر وەرگێڕدراو» سەیر دەکرێت، ئەمەش بەهۆی ئەوەوە نییە کە ئاخێوەرانی کەم بن؛ بەڵکوو هۆکارەکەی ئەوەیە کە لە بەرهەمهێنانی دەقی وەرگێڕاندا، چ لە ئاستی ئێراندا و چ لە ئاستی نێونەتەوەییدا کەمتر وەک زمانێکی سەرچاوە دێتە کایەوە. ئەم بارودۆخە جۆرێک ناوێکچوویی دێنێتە ئاراوە، واتە نووسەرانی کورد بۆ ڕاکێشانی خوێنەر و بەردەنگێکی زیاتر ناچار بن بەرهەمەکانیان وەرگێڕنەوە سەر زمانی فارسی؛ بەڵام تاکوتەرا لە زمانی فارسییەوە وەردەگێڕدرێتەوە سەر زمانی کوردی؛ وەها نابەرابەرییەکی زمانی دەتوانێ لەسەر ڕێژەی وەبەرچاوهاتنی فەرهەنگی و بەفەرمی ناساندنی ئەدەبی کوردی کاریگەرییەکی ئەوتۆ دابنێت؛ چونکە بەرهەمی نووسراو بە کوردی هەڵێکی کەمتری بۆ بەرهەمهێنانی سەربەخۆ هەیە؛ بۆ نموونە، شێعر و چیرۆکی نووسەرانێکی وەک بەختیار عەلی بۆ وەدەسهێنانی خوێنەرێکی زیاتر وەردەگەڕێنەوە سەر زمانی فارسی؛ بەڵام پێچەوانەکەی کەمتر دێتە بەرچاو؛ ئەمەش ئاڵۆگۆڕی دوولایەنەی ئەدەبی بەرتەسک دەکاتەوە و پێگەی زاڵی فارسی لە گۆڕەپانی ئەدەبیی ئێراندا بەهێزتر دەکات.

٥-٥. زمانی کوردی لە سیستەمی جیهانیی وەرگێڕاندا

لە سیستەمی وەرگێڕانی جیهانیدا، نە تەنیا گواستنەوەی دەق بە شێوەیەکی بەرابەر و یەکسان بەرهەم نایەت؛ بەڵکوو وەرگێڕانیش وەک ڕەوتێکی نابەرابەر و ناتەریب سەیر دەکرێت. بۆ وێنە زمانە ناوەندییەکانی وەک ئینگلیزی، فەرەنسی و ئەڵمانی زیاتر لە پێگەی زمانی «مەبەست»دا دادەنرێن، لە کاتێکدا زمانە پەراوێزخراوەکان وەک زمانی کوردی، کەمتر لە گۆڕەپانی وەرگێڕاندا دەردەکەون (هێیلبرۆن و ساپیرۆ، ۲۰۰۷).

تۆژینەوەی وەرگێڕان لە نێوان ساڵەکانی ۱۹۹۷ تا ۲۰۲۱ ئەو ڕاستییە دەردەخات کە لەم ماوەیەدا، ١٦٠ بەرهەم وەرگێڕدراونەتە سەر زمانی فارسی کە زۆرینەی ئەم بەرهەمانە شیعر بوون و تا ڕادەیەک وەرگێڕانی پەخشان ڕەوتێکی سەقامگیر و ڕێکوپێکتری هەبووە (میرەکی و نووشمەند،۲۰۲۲). جگە لەوەش چالاکیی وەرگێڕان زیاتر لە دەستی تاقمێکی بچووک لە وەرگێڕ و نووسەر و بڵاوکەرەوەدایە کە بە ویستی خۆیان هەوڵی ناساندنی ئەدەبی کوردییان داوە. ئەم دۆخە نیشان دەدات کە بڵاوکردنەوە و تیراژی چاپی بەرهەمەکان بە زمانە پەراوێزخراوەکان، تەنیا لە ڕێگەی ژمارەیەکی کەم لە دەزگاکانی چاپ و بڵاوکردنەوە و بە هاوکاریی چەند وەرگێڕێکەوە بڵاو دەکرێنەوە. لە هەمان کاتدا، ئەم دۆخە ڕەنگدانەوەی ئەو نابەرابەری و هەڵاواردنی زمانییەیە کە لە ڕووی پرێستیژی کەلتووری و پێگەی کۆمەڵایەتی و دەرفەتی بڵاوکردنەوەدا خۆی دەردەخات.

٦-٥. بەکارهێنانی وەرگێڕانی ناڕاستەوخۆ لە زمانی کوردیدا

لە ئاستی «پێکهاتەی درشت[1]»دا کە باس لە هۆکارەکانی دەرەوەی زمان وەک ئایدیۆلۆژی، دەسەڵات و پێگەی کەلتووری، سیاسی و کۆمەڵایەتی دەکات، دەکرێت بڵێین کە پێوەندیی زمانی کوردی بە زمانی فارسی (وەک زمانێکی نێونجی و فەرمی)، وەرگێڕان بۆ زمانی کوردی دەخاتە پەراوێزەوە؛ بۆ نموونە، چەند وەرگێڕانێکی کوردی لە ڕۆمانی *مەزرای ئاژەڵان*[2] بەرهەمی جۆرج ئۆرویڵ[3] هەن کە لەسەر بنەمای دەقی سەرەکیی ئینگلیزی وەرنەگێڕدراون؛ بەڵکوو لە زمانی فارسییەوە وەرگێڕدراون. لەم دۆخەدا، دەقی کوردی «وەرگێڕانێکە لە وەرگێڕانێکی دیکە» و دەبێتە هۆی ئەوەی وەرگێڕانی زمانی کوردی هەم لە دقە سەرەکییەکان دوور بکەوێتەوە و هەمیش لە سیستەمی ئەدەبی جیهانیدا پێگەیەکی نامۆ و لاوازی ببێت. بە واتایەکی تر، لە ڕوانگەی جیهانی یان فرە سیستەمییەوە، ڕۆڵی نێونجیی زمانی فارسی کە بە شێوەیەکی دوولایەنە دەردەکەوێت، پێگەی ئەدەبی کوردی لە بواری وەرگێڕاندا دەخاتە پەراوێزەوە، واتە وەرگێڕانی کوردی لەجیاتیی ئەوەی پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆ

1 . macro-structure
2 . Animal Farm
3 . George Orwell

لەگەڵ سیستمە ئەدەبییە ناوەندییەکان ساز بکات، دەبێ لە پاڵێوی زمانی فارسییەوە تێپەڕێت. دەرئەنجامی وەها ڕەوتێک، تەنیا نێونجیبوونی زمانی فارسی ناخاتە ڕوو؛ بەڵکوو تەشەنەکردنی ئایدیۆلۆژیی تاکزمانییە کە پەیوەندی بە هێز و دەسەڵاتەوە هەیە و تەنیا ڕەوایی بە تاکەزمانێک وەک فارسی دەبەخشێت. بەم پێیە زمانی فارسی دەبێتە ئەو چاوێلکەیەی کە ئەدەبیاتی جیهانی لە ڕێگەی ئەو زمانەوە بە کورد دەناسرێت.

لە ئاستی «پێکهاتەی ورد[1]»ەوە کە بە شێوەی پەتی باس لە هۆکارەکانی ناوخۆیی زمان دەکات، دەکرێت بڵێین کە زمانی فارسی کاریگەریی لەسەر زمانی کوردی داناوە؛ بۆ نموونە، ئاستەکانی زمانناسیی وەک سینتاکس (ڕستەسازی)، مۆرفۆلۆژی (وشەناسی) زمانی فارسی بووەتە هۆی گواستنەوەی ئەم بەشانە بۆ وەرگێڕانی کوردی؛ بۆ نموونە، لە ڕەوتی وەرگێڕانی وشەبەوشەدا خوێندکارێک ڕستەی:

1) I will translate this text

«ئەم دەقە وەردەگێڕم»ی بەم شێوەیە وەرگێڕاوە، ئەم دەقە وەرگێڕان دەکەم. (وەک وەرگێڕانی وشە بە وشەی فارسی: «من این متن را ترجمه می‌کنم»)

ئەم پێکهاتە ڕەنگدانەوەی ڕستەی زمانی فارسییە کە نەک هەر لە ئاستی وشەسازیدا؛ بەڵکوو لە ئاستی ڕستەسازیشدا وەرگێڕانێکی فارسییە و وەڕگێڕانی خۆماڵیی زمانی کوردیی پێوە دیار نییە. ئەم جۆرە نموونانە ئەوەمان بۆ دەسەلمێنن کە نووسەران و وەرگێڕانی کورد لاسایی پێکهاتەی زمانی فارسی دەکەنەوە. بە تێپەڕبوونی کات، ئەم ڕەوتە دەبێتە هۆی ئەوەی پەخشانی کوردی نەک تەنیا لە ئاستی ڕستەییدا؛ بەڵکوو لە ڕێزبەندیی وشەیی و شێوازناسیشدا لە نێو زمانی فارسیدا بتوێتەوە. هەروەها ئەم دیاردەیە لە بواری ئەدەبیاتی منداڵاندا ئاڵۆزتر و بەرچاوترە ؛ بۆ نموونە، خوێنەری منداڵان بە گشتی دەستیان بە دەقی سەرەکی ڕاناگات، بۆیە بۆ ئاشنابوون لەگەڵ ئەدەبیاتی جیهانیدا بە تەواوی پشت بە دەقە وەرگێڕدراوەکان دەبەستن. وەرگێڕان لەم چوارچێوەیەدا دەبێتە شوێنێکی گرنگ بۆ پێکهێنانی ئایدیۆلۆژی. لە ئێراندا زۆربەی کتێب و بەرهەمەکانی بواری منداڵان دەبێ لە پاڵێوی وەزارەتی فەرهەنگ و ئیرشاددا تێپەڕن و لە ئەنجامدا زۆرجار وەرگێڕانی فارسی بەر لە بڵاوکردنەوە، دەخرێنە ژێر چاودێری و سانسۆڕ و بەپێی بنەماکانی ئاکارپەسەندانە و ئایدیۆلۆژیاکانی دەسەڵات خۆماڵی دەکرێنەوە.

کاتێک وەرگێڕە کوردەکان پشت بەو دەقە وەرگێڕدراوانەی فارسی دەبەستن کە لە پێشدا پاڵێو و سانسۆڕ کراون، لە ڕاستیدا دەقی سەرەکیی وەرناگێڕن؛ بەڵکوو دەقێکی نێوەنجی و لەوانەیە سانسۆڕکراو بەرهەم بهێننەوە. لە ئەنجامدا ڕەنگە وەرگێڕانە کوردییەکە نەک هەر دەستێوەردان و گۆڕانکاریی بەسەردا هاتبێت؛ بەڵکوو ئەو چەواشەکاری و لاگیرییە ئایدیۆلۆژیکانەش لە خۆ بگرێت کە لە دەقە فارسییەکەیدا هاتووە؛ بۆ نموونە، وەرگێڕانی کوردیی ڕۆمانی فەرەنسیی *شازادە بچکۆلەکە*[2] نیشان دەدات کە وەرگێڕانی کوردییەکەی لە ژێر کاریگەری دەقی وەرگێڕدراوی فارسیدا بووە کە پێداچوونەوەی بۆ کراوە. بە وتەیەکی دیکە، ئەو گۆڕانکارییانەی کە پێشتر لە وەرگێڕانی فارسیدا کراوە، کاریگەرییان لەسەر دەقە کوردییەکەشی هەبووە، واتە ئەم دۆخە، دژەبەرییەکی گرینگ لە وەرگێڕانی ناڕاستەوخۆدا ساز دەکات و ئەدەبیاتە بەکەمینەکراوەکان دەخاتە پەراوێزەوە. لە لایەکەوە پشتبەستن بە فارسی وەکوو زمانێکی نێونجی دەبێتە هۆی ئەوەی زارە کوردییەکان لە سیستەمی جیهانیی وەرگێڕاندا لە ئاستێکی نزمدا بمێننەوە و لە دەقی سەرەکی زیاتر دوور بکەونەوە. لە لایەکی ترەوە هەر ئەم وەرگێڕانە فارسییانە ڕێگایەک بۆ بەرهەمهێنانی دەق لە زارە کەمدەرکەوتووەکان خۆش دەکات و دەبێتە هۆی گەشەکردنییان.

سەرەڕای ئەمەش، ئەم ڕۆڵە دەرەنجامی زمانی و ئایدیۆلۆژیکی لەخۆ دەگرێت. هەر وەک پێشتر وتمان، وەرگێڕانەکان لە زمانی فارسییە بۆ کوردی، بەتایبەت لە بواری ئەدەبیاتی منداڵاندا، پێش ئەوەی مافی بڵاوکردنەوەیان پێ بدرێت، پێویستە بەربەست و سانسۆڕەکان تێپەڕێنن، کەوایە دەقە کوردییەکان کە لەسەر ئەو بنەمایانە پێک دێن و هەر بە دەقە نێونجییەکانەوە

1 . micro-structure
2 . Le Petit Prince

دەبەسترێنەوە و ڕێک وەک ئەو دەقانە دەنوێندرێن. جگە لەمەش دووپاتکردنەوەی ئەم شێوازە وەرگێڕانە کە وشەبەوشە و لاساییکردنەوە و نموونەوەرگرتن لە زمانی فارسییە، وردە وردە لەسەر شێوازی نووسینی کوردی، کاریگەریی خۆی دادەنێت.

لە ئاکامدا، بەرهەمهێنانی پەخشان لە زارە کوردییەکاندا تەنیا وەک دەقێکی ئەدەبی سەیر ناکرێت؛ بەڵکوو لە ژێر کاریگەریی کۆمەڵێک خۆتێوەردانی زمانی و ئایدیۆلۆژیکی بەرهەم دەهێنرێت. دۆخێک کە پرسیاری گرینگ سەبارەت بە ڕەسەنایەتیی دەق، ئەرک و پێگەی وەرگێڕ و سنوورەکانی پێکهاتەیی بەرهەمهێنانی دەقی ئەدەبی لە کەلتوورە پەراوێزخراوەکاندا دەخاتە ڕوو.

زۆرجار وەرگێڕانی ناڕاستەوخۆ بۆ زمانی کوردی بەبێ ڕەچاوکردن و تێفکرینێکی قوواڵ ڕوو دەدات کە نە خوێنەری کوردی لە بەرچاو گرتووە و نە دۆخی زمانی کوردی. کاتێک وەرگێڕ بەرهەمەکەی نەک لە زمانی سەرەکی؛ بەڵکوو لە زمانێکی نێوەنجی و نیمچەپراوێزخراوی (وەک فارسی) وەردەگێڕێت و لە جیاتیی ئەوەی دەق یان بیرۆکەکانی نووسەری سەرەکی بە وردی و ئەمەگناسانە بە کۆمەڵگەی کوردستان بناسێنرێن، بیرۆکەکانی وەرگێڕێکی لاوەکی لە زمانی نێونجیدا گواستراونەتەوە بۆ سەر زمانی کوردی.

هەروەها زۆربەی وەرگێڕە کوردەکان شارەزایی و زانستیان لە بواری دەقە پسپۆڕانەییەکاندا نییە، واتە وەرگێڕی وا هەیە لە هەموو لقێکدا، بە کاری وەرگێڕانەوە سەرقاڵە؛ بۆ نموونە، سەرجەم ڕۆمانە بیانییەکان لە فارسییەوە بۆ زمانی کوردی وەردەگێڕێت یان هەر ئەو وەرگێڕە بەبێ شارەزایی و تەنیا لەبەر ئەوەی زمانی فارسی و زارێکی کوردی دەزانێت، بەرهەمی وێژەیی، میژوو، سیاسەت، کۆمەڵناسی و هتد لە فارسییەوە وەردەگێڕێت کە پەیوەندییەکی بنەڕەتییان لەگەڵ کەلتووری کوردیدا نییە و وەرگێڕ بەبێ هۆشیاری و بەبێ هیچ ئامانجێک، ئەم بەرهەمانە چاپ دەکات؛ بۆ نموونە، «کتێبی میژوویی ئێرانی *سەردەمی ساسانییەکان*، ئارتوور کریستێنسێن[1]، وەرگێڕان لە فارسییەوە بۆ کوردی»، «کتێبی میژوویی *ئێرانی سەردەمی سەفەوی*، ڕاجر سێیڤری[2]، وەرگێڕان لە فارسییەوە بۆ کوردی» و «کتێبی سیاسی *بەم هەمووە تاوانەوە لێبووردنی چی؟*، *جاناتان ڕەندڵ*، وەرگێڕان لە فارسییەوە بۆ کوردی»، سێ بەرهەمی جیاوازە و پێویستە وەرگێڕ شارەزای زانستی میژوو و سیاسەت بێت، یان هەر ئەو وەرگێڕ جگە لەم سێ بەرهەمە، دوو بەرهەمی دیکەی بواری ئەدەبی؛ وەک، «ڕۆمانی *بێدەنگیی دەریا*، ژان بروولێر ڤێرکۆر[3]، وەرگێڕان لە فارسییەوە بۆ کوردی» و «ڕۆمانی *کوێری*، ژۆزێ ساراماگۆ[4]، وەرگێڕان لە فارسییەوە بۆ کوردی» وەردەگێڕێت کە پەیوەندیی بە سێ بەرهەمی پێشووەوە نییە.

۷-۵. وەرگێڕانی دەروونزمانی لە کوردیدا

وەرگێڕانی دەروونزمانی سالانێکە لە نێو کۆمەڵگەی زمانی کوریدا بووەتە دیاردەیەکی باو و گشتگیر. بە بڕوای میرەکی (۲۰۲۵) ئاخێوەرانی زاری کرمانجی و سۆرانی بۆ لێکگەیشتنی زمانی لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا، سەرقاڵی وەرگێڕانی ئەم دوو زارەن کە بەردەوام زارەکانی تریشی لەخۆ گرتووە، لێرەدا ئەم جۆرە وەرگێڕانە کە بە بیانووی لێکگەیشتنی ئاخێوەران لە زارێکەوە بۆ زارێکی دیکە ئەنجام دەدرێت، خەسارێکی زۆری لێ دەکەوێتەوە و جێگەی ڕەخنەیە.

بەرهەمی *مەمۆزین*، نووسینی ئەحمەد خانی یەکێکە لە بەرهەمە هەرە گرنگەکانی ئەدەبی کوردی کە لە ساڵی ١٦٩٢دا نووسراوە. وەرگێڕانی کوردیبەکوردیی ئەم بەرهەمە نموونەیەک لە وەرگێڕانی دەروونزمانییە کە بە وەرگێڕانی ڕەمەکییانەکەی ڕەحمان بەکر دەستی پێ کرد (حسینی، ۱۳۵۲) و لە ساڵی ۱۹۰۳دا ئەم وەرگێڕانەی بە ڕۆژهەڵتناسی ئەڵمانی ئۆسکارمان[5]، پێشکەش کرد؛ بەڵام بەگشتی وەرگێڕانەکەی هەژار لە ساڵی ۱۹۵۸دا بە زاری موکریانی و بڵاوکردنەوەی لە ساڵی ١٩٦٠دا،

1. Arthur Christensen
2. Roger Savory
3. Jean Bruller (Vercors)
4. José Saramago
5. Oscar Mann

دەبێت وەک خاڵێکی وەرچەرخان بۆ ڕووخاندنی دەقی ڕەسەنی ئەم بەرهەمە حەماسییە سەیر بکرێت. هەژار لە پێشەکیی وەگێڕانەکەی خۆیدا، سێ هۆکاری سەرەکی بۆ وەرگێڕانی کوردیبەکوردیی مەمۆزین دەخاتە ڕوو:

- مەمۆزین پڕە لە وشەی عەرەبی ڕەق و فارسیی گران.
- ئەمڕۆ کوردێکی وات دەست ناکەوێ کە لە *مەمۆزینە* کۆنەکەی خانی تێ بگات، چونکە هەرکەس عەرەبی و فارسی و زاراوەی کرمانجی زۆر باش نەزانێت و تۆزێکیش لە تورکی سەری دەرنەچێ مەمۆزینی خانی بۆ ساغ نابێتەوە (هەژار، ١٩٦٠).
- وەرگێڕانی کوردیی پەتیی ئەم بەرهە بووە هۆی نەمری و فەوتانی و بە شێوەیەکی دیکە بە جیهانی وێژەی ناساندم (حسەینی، ١٣٥٢).

ئەگەر بە ڕوانگەیەکی ڕەخنەییەوە، سەیری ئەم هۆکارانە بکەین، دەبێ بڵێین کە *مەمۆزین* دەقێکی میژوویییە و وشە بیانییەکانی بەشێکن لە بەستێنی کەلتووری و کۆمەڵایەتیی ئەو سەردەمە و هەروەها «زمانی پەتی»، «زمانی خاوێن»، «زمانی بەهێز و ڕەسەن»، «زمانی بێگەرد و دەگمەن»، «زمانی نەزۆک و دەوڵەمەند»، «زمانی پاراو و شیرین»، «زمانی شەکر» و... لە هەموو قۆناغەکانی میژوودا، هیچ بنەما و بناغەیەکی زمانناسانەیان نییە و نەبووە. ئەگەر زمانێک بیەوێ خۆی وەک پەتیترین و ڕەسەنترین زمان و خاوەنی وشە خۆجێیەکان پێناسە بکات، پەیوەندیی لەگەڵ زمانەکانی دیکەدا دەپچڕێنێت و وەک تاکێکی لێ دێت کە دوور لە کۆمەڵگا و لە تەنیایی و گۆشەگیریدا ژیابێت (محەممەدی و وەیسی، ٢٠٢٥).

دەکرێت بڵێین بیرۆکەکەی هەژار هەمان پرۆژەی لێکچووواندن و «تواندنەوەی زمانی[2]» کوردییە کە لە ئایدیۆلۆژیی تاکزمانیی زمانە باڵادەستەکانەوە سەر هەڵدەدات و دەبێتە هۆی ئەوەی جۆراوجۆریی زارەکانی زمانی کوردی و بە تایبەت دەقە میژووییەکانی لە نێو زارێکدا بتوێنەوە و بفەوتێن (محەممەدی، ٢٠٢٣)، هەروەها پێویستە بڵێین وەرگێڕان وەک دیاردەیەکی «ئەویترسازی[1]» دێتە ئەژمار و ڕەنگە ئەم جۆرە وەرگێڕانانە ببێتە هۆی ئەوەی زارەکانی زمانێک، بۆ نموونە ئاخێوەرانی زاری کرمانجی و سۆرانی هەست بە نامۆبوونییان لەگەڵ یەکتر بکەن، واتە هەست بکەن کە ئەم زارانە سەر بە زمانێکی بێگانەن و دەبێ وەربگێڕدرێنە سەر زارێکی تایبەت کە هەمووان لێی تێ بگەن و ئەمەش لە زمانناسیدا بیرکردنەوەیەکی نالۆژیکی و هەڵەیە.

دەقی *مەمۆزین* سەر بە قۆناغێکی میژوویی و زمانەکەی ڕەنگدانەوەی کەشوهەوای هزریی نووسەرانی ئەو سەردەمەیە. وەرگێڕانی ئەم بەرهەمە لە کوردییەوە بۆ کوردی بە جۆرێک وەک دەستێوەردان لە دەقێکی کلاسیک دێتە ئەژمار. تەنانەت لە وەرگێڕانی ئەم جۆرە دەقانەدا بۆ زمانێکی دیکە، ڕەوتی «کۆنەسازیی دەق[2]» ڕەچاو دەکرێت، واتە لە وەرگێڕاندا بە ئەنقەست وشە و پێکهاتەی دەقە کۆنەکان و جوانیناسی لە زمانی دووەمدا دەپارێزرێت بۆ ئەوەی ناسنامەی کاتی و میژوویی دەقە ڕەسەنەکە بپارێزرێت. ئەم دەقانە، پێکهاتەیەکی «نیشاندار[3]» یان هەیە کە لەگەڵ زارەکانی ئەمڕۆییدا جیاوازن و دەبێت بۆ لێکگەیشتنی ئاخێوەرانی کورد لە زارە جۆراوجۆرەکاندا لێک بدرێنەوە نەک وەربگێڕدرێن؛ هەر وەک ئەوەی لە زمانەکانی

1 . othering
2 . archaization
3 . marked

دیکەی جیهاندا، بەرهەمە کۆنەکان لە جیاتیی وەرگێڕان لێکدانەوەیان بۆ دەکرێت. یان وەک لێکدانەوە و ڕوونکردنەوەی دەقە فەلسەفییە قورسەکان کە لە ڕابردوودا لە قوتابخانە کوردییەکاندا باو بووە؛ بۆ نموونە، بە وتەی دێقان (۲۰۱۰)، لە ساڵی ۱۸۲٤دا لە حوجرەکانی سنە، لێکدانەوەیان بۆ دەقە کۆنەکانی سەردەمی ئەردەستوو دەکرد.

دەقی نیشانداری ئەدەبی و کۆن، پسپۆڕی خۆی دەوێت و پێویست ناکات خەڵکی ئاسایی لە هەر ژانرێک و لە هەر جۆرەدەقێکی ئەدەبی تێ بگەن؛ بۆ نموونە، ئایا ئەمڕۆ ئاخێوەرانی زمانی فارسی کە خاوەن زمانێکی بااڵدەستن لە دەقە کۆنەکانی فارسی تێ دەگەن؟ ئایا ئینگلیزیزمانەکان کە بە زمانی ئیمپریالیزمی جیهانی قسە دەکەن، بە ئاسانی لە دەقەکانی سەدەی ۱۲ تا ۱۵ تێ دەگەن؟ ئەگەر مەبەست لە وەرگێڕانی *مەموزین* بۆ لێکگەشتنی ئاخێوەرانی کوردە، داخۆم هەموو ئاخێوەرە کرمانجییەکان دەتوانن بەئاسانی لە وەرگێڕانی هەژار تێ بگەن؟ ئایا هەموو ئاخێوەرێکی هەورامی، لەیلاخی، گەڕووسی، کەلهۆڕی، زازایی و هتد لە خوێندنەوەی دەقی سۆرانیی پەتی مامۆستا هەژار تێ دەگەن؟ ڕاستییە تاڵ و ناحەزەکە ئەوەیە کە وەرگێڕانی دەروونزمانی لە جێگەی ئەوەی یەکگرتوویی ساز بکات، ڕێگە بۆ جیاکردنەوە خۆش دەکات. ئەگەر هەموو دەقە کۆنەکان تەنیا لە پێناو لێکگەیشتنی ئاخێوەران وەربگێڕدرایە سەر زارەکان، چیتر پێویستمان بە بواری زمان و ئەدەبی کوردی و پسپۆڕەکانی لە زانکۆ و قوتابخانەکاندا نەدەبوو.

مەموزین بەرهەمی سەردەمی خۆیەتی و نووسراوەیەکی ئەدەبییە کە ئەحمەدی خانی تێیدا قسەی کردووە و لە ژێر کاریگەریی زمانی تورکی و زمانی ئایینی عەرەبیدا بووە. ئەمە ئاساییە و نابێت وەک خاڵێکی لاواز پێناسە بکرێت؛ بەڵکوو نیشانەی دەوڵەمەندیی کەلتووری کورد و کوردستان بووە کە هاوتەریبە لەگەڵ شارستانییەتی دراوسێکاندا. ئەو وشانە بیانییانە کە لە نێو دەقی کۆنی مەموزیندا هەن لەسەر یاسا و ڕێسای سیستەمی دەنگیی زمانی کوردی داڕێژراون و خۆماڵی کراون. سەرەڕای ئەمەش، زمان تەنیا لەسەر بنەما و بنچینەی وشەکان پێک نایەت؛ بەڵکوو زمان سیستەمێکە کە لە ئاستەکانی «دەنگی»، «واچی»، «نەحوی» و «واتایی» پێک دێت. هەژار بە فەوتاندن و سڕینەوەی ئەو وشانە، لە ڕاستیدا دەقێکی میژوویی سڕییەوە کە بە بیانوویی «پەتیگەریی زمانی[1]»، نەتەنیا دەقەکەی تووشی سانسۆرێکی کەلتووری کرد؛ بەڵکوو گیان و ڕۆحی بەرهەمە ڕەسەنەکە و بیرکردنەوەی خانیی تێدا ڕووخاند. سوودی ئەم کارە ئەوە بوو کە ئاخێوەرانی زمانی کوردی لە دەقە کۆنەکان دوور بخرێنەوە و زارێکی زاڵ وەکوو «سەرنموونە[2]» زەق بێتەوە و زمانی کوردی لە نێو ئەو زارەدا کورت بکرێتەوە.

لێرەدا پرسیاری سەرەکی ئەوەیە کە بۆ ناساندنی *مەموزینی* خانی کام ڕێگا ڕاست و کام ڕێگا هەڵە بوو؟ بۆ وەاڵم دەبێت لە نێو بەرهەم و ڕەوشتی ڕۆژهەاڵتناسان و توێژەرانی ڕۆژئاوادا بگەڕێین. ئەگەرچی پاڵنەری وەرگێڕانی هەندێک لەم ڕۆژهەاڵتناسانە، سەرەڕای خزمەتکردنێکی بەربااڵو، داگیرکردن و پێناسەی ڕۆژهەاڵت لە ڕوانگەی خۆیانەوە بوو؛ بەاڵم ئەوان لە جیاتیی ئەوەی *مەموزین* لە زارێکی کوردییەوە بۆ زارێکی دیکەی کوردی وەربگێڕن (ئەو کارەی هیچ یارمەتییەکی بە ناساندنی بەرهەمەکە لە ئاستی جیهانیدا نادات)، ئەم بەرهەمەیان ڕاستەوخۆ بۆ زمانە بااڵدەستەکان وەک ئەڵمانی، ئینگلیزی، ڕووسی، فەڕەنسی و هتد وەرگێڕا.

1 . linguistic purism
2 . prototype

کەسانێک وەک ئۆسکارمان و ئەلێکساندەر ژابا[1] لە جیاتیی ئەوەی سەرقاڵی پەتیگەریی زمانی بن، مەمۆزینیان بەو زمانە وەرگێڕا و وێژەی کوردیان بە میلیۆنان مرۆڤ لە سەرانسەری جیهان ناساند، بۆیە *مەمۆزین* لە سنووری تەسکی زارێکی تایبەت دەرچوو و ناوی کوردستانی لە لووتکەی ئەدەبی جیهاندا بەرز کردەوە. بە پێچەوانە، وەرگێڕانی هەژار دیوارێکی لە نێوان ئاخێوەرانی کوردستاندا دروست کرد و بە زەقکردنەوەی زارێکی تایبەت، زارەکانی تری لە پێگەی کۆمەڵایەتی و پرێستیژ سڕییەوە. بەگشتی، دەقە دێرین و مێژوویییەکان مۆڵکی هیچ زارێک نین و بەشێکن لە خەزێنەی کەلتووری و بیرەوەریی بەکۆمەڵی نەتەوەی کورد و نابێت هیچ وەرگێڕێک بەپێی خواست و حەزی خۆی لە زارێکەوە بۆ زارێکی تر ئەم دەقانە وەربگێڕێتە سەر زارێکی ئەمڕۆیی و پەیوەندیی نێوان ئاخێوەران و دەقە کۆنەکان بپچڕێنێت و لە کۆتاییدا بۆ کارەکەی خۆی پاساوی نازانستی و جۆراوجۆر بهێنێتەوە.

٨-٥. پرسی ئاراستەیەتی لە وەرگێڕانی کوردیدا

سااڵنێکی زۆرە وەرگێڕان بۆ زمانی یەکەم یان بۆ زمانی دووەم جێگەی سەرنج و مشتومڕ بووە؛ بۆ نموونە، ئەگەرچی لە ڕووی مێژوویییەوە زمانی فارسی بە شێوەیەکی سەرەکی لە زمانە بیانییەکانەوە وەرگێڕانی بۆ کراوە؛ بەاڵم ئەم کارە بۆتەوە هۆی ونبوون و سنووردارکردنی ئەدەبیاتی فارسی لە گۆڕەپانی نێونەتەوەییدا. ئەم ناهاوسەنگییە لە دۆخی ئەدەبی کوردیدا زیاتر زەق دەبێتەوە، چونکە زمانی کوردی لە گۆڕەپانی ئەدەبی جیهانیدا پێگەیەکی الوازتری هەیە و دەکرێت بڵێین بەتەواوی خراوەتە پەراوێزەوە.

بەپێی ئاماری وەرگێڕانەکانی یونسکۆ لەسەر مااڵپەڕی «نوانەی وەرگێڕان[2]»، ژمارەی بەرهەمی وەرگێڕانی کوردی بۆ زمانی ئینگلیزی لە ئاستی جیهاندا زۆر الوازە؛ بەاڵم هەر ئەم ژمارە بەخێرایی دەرەفەتێکی بۆ ئەدەبی کوردی ڕەخساندووە تا لە ئاستی جیهانیدا خوی بنوێنێت و بیسەلمێنێت کە ئەدەبییاتەکەی هەر وەک زمانە دراوسێکانی ئاستێکی بەرز و پڕ بایەخی هەیە؛ بۆ نموونە:

- ڕۆمانی *غەزەلنووس و باغەکانی خەیاڵ* نووسینی بەختیار عەلی لە ساڵی (٢٠١٦)دا لە الیەن کەریم عەبدوڵڕەحمان بۆ سەر زمانی ئینگلیزی وەرگێڕدرا.
- کۆمەڵە چیرۆکی *پەتاتەخۆرەکان* نووسینی فەرهاد پیربااڵ بە وەرگێڕانی ژیار هۆمەر و ئالانا ماری لیٚڤینسۆن-لابرۆس[3]، لەالیەن چاپەمەنیی دیپ ڤێلوم[4] چاپ کرا و وەکوو باشترین وەرگێڕانی ئەدەبیی ساڵی ٢٠٢٤ هەڵبژێردرا.
- ڕۆمانی *باڵندەکانی دەم با* نووسینی عەتا نەهایی بە وەرگێڕانی چیا پەرویزپوور و حوریيە مەلکی کرایە ئینگلیزی و لە الیەن چاپەمەنیی کامن نۆشنز لە ساڵی ٢٠٢٥دا بااڵو کرایەوە، هەروەها ڕۆمانی گابۆڕ نووسینی سەید قادر هیدایەتی و بە وەرگێڕانی چیا پەرویزپوور و حووریيە مەلکی لە الیەن چاپەمەنی هەنارپرێس لە ساڵی ٢٠٢٦دا لە ئەمریکا چاپ کرا.
- ڕۆمانی *سنوور بێ‌سا* بەرهەمی نووسەری کرماشانی ژیار جەهانفەرد و بە وەرگێڕانی چیا پەرویزپوور لە کەڵۆرییەوە بۆ ئینگلیزی، لە ساڵی ٢٠٢٦دا لە الیەن چاپەمەنیی کامن نۆشنز چاپ کرا.
- وەرگێڕانی بەرهەمەکانی بەختیار عەلی وەک *دواهەمین هەناری دونیا* بۆ زمانی ئینگلیزی و زمانەکانی تری ڕۆژئاوا، ڕۆڵێکی گرنگی لە ناساندنی ئەدەبی کوردی لە ئاستی جیهانیدا گێڕاوە. ئەم ڕۆمانە لە ساڵی ٢٠٠٢ دا

1 . Alexander Zaba
2 . Index Translationum
3 . Alana Marie Levinson-LaBrosse
4 . Deep Vellum

بڵاوکرایەوە و دواتر لە ڕیزبەندی ١٠٠ ڕۆمانی سەدەی 21دا لە لایەن ڕۆژنامەی سویسری «نۆی زورچەر زایتونگ[1]»ەوە پلەی ٨٠ی بەدەست هێنا.

- ڕۆمانی *گرەوی بەختی هەڵاڵە* نووسینی عەتا نەهایی، ساڵی ٢٠٢٠ لە نۆزدەهەمین و بیستەمین خولی خەڵاتی مێهرەگاندا، وەک باشترین ڕۆمانی تایبەت هەڵبژێردرا و بوو بە براوەی خەڵاتی «مێهرەگانی ئەدەبی».

بە گشتی ئەم نموونانە دەرخەری ئەوەن کە وەرگێڕان لە زمانی کوردییەوە بۆ زمانە باڵادەستەکان تەنیا چالاکیەکی زمانی نییە؛ بەڵکوو چالاکیەکی ستراتیژی و کەلتوورییشە. ئەمە هەم زمانی کوردی لە ئاستی جیهانیدا دەناسێنێت و هەم بایەخ و سەرمایەی هێمایینی بۆ ئەدەبیاتی کوردی هێناوەتە ئاراوە و دەبێتە هۆی ئەوەی هەر وەک ئەدەبیاتی نەتەوەکانی دیکەی جیهان بناسرێت.

٦. ئەنجام

ئەنجامەکانی ئەم توێژینەوە ئەوە دەردەخەن کە دۆخی وەرگێڕانی کوردی بەپێی زانستی توێژینەوەی وەرگێڕان، ئاستێکی لاوازی هەیە و لە ژێر کاریگەریی پێکهاتەکانی دەسەڵات و ئایدیۆلۆژیی تاکزمانیدا، گەشەیەکی بەرچاوی بە خۆیەوە نەبینیوە و پێگەی پەراوێزخراوی ئەم زمانە لە سیستەمی وەرگێڕانی جیهانیدا، دۆخێکی نالەباری هەیە. دانەمەرزاندنی بواری توێژینەوەی وەرگێڕانی کوردی وەک لقێکی زانستی لە زانکۆ و توێژینگەکاندا بووەتە هۆی پچڕانی میتۆدۆلۆژی و نەبوونی پێوەرە زانستییەکان لەم بوارەدا، واتە بواری توێژینەوەی وەرگێڕانی کوردی وەک لقێکی فەرمی پشتگوێ خراوە کە هەم ئاستی ئەکادیمیی وەرگێڕانی کوردی دادەبەزێنێت و هەم ڕەواییدانی پیشەیی ئەم بوارە لاواز دەکات. ئەم جۆرە بەدامەزراوەییکردنە دەبێتە هۆی ئەوەی وەرگێڕانی کوردی بە شێوەیەکی زانستی تاوتوێ بکرێت و پێوەری ڕوونی هەبێت و سەرنجەکان سەبارەت بە وەرگێڕان زیاتر لەسەر بنەمای زانستێکی پسپۆڕانە بێت و چیدی بەرهەمەکانی وەرگێڕان بە شێوەیەکی تاکەکەسی و ناشارەزایانە لێک نەدرێنەوە، بۆیە ناساندنی وەرگێڕانی کوردی وەک لقێکی زانستیی سەربەخۆ تەنیا داواکارییەکی ئەکادیمی نییە؛ بەڵکوو هەنگاوێکی گرنگە بۆ بەهێزکردنی پێگەی پیشەیی، زانستی و کەلتووریی ئەدەبی کوردی لە جیهاندا.

گرنگیی زانستی ئەم دەستکەوتانە جەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە کە کێشەی وەرگێڕانی کوردی تەنیا وەک ڕەوتێکی زمانی سەیر ناکرێت؛ بەڵکوو کێشەکە لە پێکهاتە دامەزراوەییەکان و سیاسەتە کەلتوورییەکان و پێگەی ئەم زمانە لە سیستەمی وەرگێڕانی جیهانیدا سەر هەڵ دەدات. ئەگەرچی وەرگێڕانی ئەدەبی کوردی لەم دەیەی دواییدا گەشەیەکی بەرچاوی بەخۆیەوە بینیوە؛ بەڵام هێشتا لە بواری توێژینەوەیی، پەروەردە و پەرەپێدانی پیشەیی و ئاکادمیکدا سەرکەوتوو نەبووە، بۆیە بواری توێژینەوەی وەرگێڕانی کوردی پێویستی بە داڕشتنی بەرنامەی خوێندن، یان وانەنامە و دەستپێکردنی پڕۆژەی توێژینەوەیی و بڵاوکردنەوەی گوتار لە گۆڤاری پسپۆڕانەدا هەیە، هەروەها دەبێ دەستە و کۆڕێکی زانستی ببێت کە لەگەڵ پرسە زمانییەکان و دیاردە کەلتووری و کۆمەڵایەتی-سیاسییەکانی ئەدەبی کوردیدا بگونجێت.

دەکرێت ئەم بوارانە وەک پێشنیارێک بۆ پەرەسەندنی وەرگێڕانی کوردی بخرێتە بەر باس تا هۆشداری ئەوە بدات کە وەرگێڕانی کوردی تەنیا بە دەقی ئەدەبییەوە خۆی سەرقاڵ نەکات و بوارەکانی تریش لەخۆ بگرێت؛ بۆ نموونە، لە ئاستی جیهانیدا وەرگێڕانی «ژێرنووسەری ناپیشەیی[2]» و وەرگێڕانی «دۆبلێنەری ناپیشەیی[3]» هێشتا لە قۆناغە سەرەتاییەکانی خۆیدایە، یان هەر لە ئارادا نییە، بۆیە زۆربەی ئاخێوەرانی زمانی کوردی ناچارن بۆ بینینی فیلم و زنجیرە تەلەفزیۆنییەکان سەیری وەرگێڕانی ژێرنووسی زمانەکانی دیکە بکەن، چونکە بەکارهێنانی وەرگێڕانی ژێرنووسی کوردی یان دەگمەنە یان لە

1 . Neue Zürcher Zeitung

٢. fansubber تاک یان کۆمەڵێک کە بە شێوەیەکی نافەرمی و خۆبەخشانە ژێرنووس بۆ فیلم، ئەنیمێ، زنجیرە، یان یارییەکان بەرهەم دەهێنن.

٣. fansdubber تاک یان کۆمەڵێک کە بە شێوەیەکی نافەرمی و خۆبەخشانە کاری دووبلاژ لەئەستۆ دەگرن.

ئاستێکی نزم و لاوازدایە، هەروەها خۆجێییکردنی «یارییە ڤیدیۆییەکان[1]» لە زمانی کوردیدا بە تەواوی پشتگوێ خراوە. لە کاتێکدا ئەمە بۆ ناساندنی زمانە جیاوازەکان دەرەفەتێکی باش دەڕەخسێنێت. تا ئێستا هیچ یارییەکی گەورە، یان نەرمەئامێرێک بە شێوەیەکی فەرمی بۆ زمانی کوردی خۆجێیی و خۆماڵی نەکراوەتەوە. ئەم دۆخە دەبێتە هۆی ئەوەی لایەنگرانی یارییە ڤیدیۆییەکان زمانە باڵادەستەکانی وەک ئینگلیزی، فارسی یان تورکی هەڵبژێرن و پەیوەندییان لەگەڵ زمانەکەی خۆیان لاواز ببێت.

لە دنیای ئەمڕۆدا ئامرازی «وەسفکردنی دەنگی[2]» لە زماندا بووەتە بەشێک لە مافە کەلتوورییەکانی ئاخێوەران؛ بەڵام ئەم ئامرازە لە زمانی کوردیدا نامۆیە و بەشێک لە ئاخێوەرانی کورد لەم ئامرازە بێبەش دەکات، هەروەها، ئامرازی «وەرگێڕانی هاوکات[3]» و «تێبێنینووسی ڕاستەوخۆ[4]» لە زمانی کوردیدا کەرەستەیەکی نەناسراوە، یان بەهۆی بەکارهێنانی مۆدیلەکانی ژیری دەستکرد وەک بەرنامەی «چات جی‌پی‌تی، دیپسیک و گرۆگ[5]»، وەرگێڕانی ئامێری ئاستێکی نوێی بەخۆیەوە بینیوە و هەڵسەنگاندن و پێداچوونەوە بە قۆناخی پاش وەرگێڕانەکاندا کە بە «پاش هەڵەچنی[6]» ناسراوە، پێویستە لە زمانی کوردیدا گرنگییەکی ئەوتۆی پێ بدرێت.

سەرچاوەکان

بختیار علی. (۱۴۰۴). *نفرت نوبهاران* (آراکو محمودی، مترجم). تهران: نگاه.

بختیار علی. (۱۴۰۴). *نفرت نوبهاران* (مریوان حلبچه‌ای، مترجم). تهران: چشمه.

حسینی، عبدالحمید. (۱۳۵۲). احمد خانی و منظومهٔ «مم و زین». زبان و ادب فارسی، ۲۵(۱۰۵)، ۷۴–۸۸.

فرحزاد، فرزانه (۱۳۹۴). *فرهنگ توصیفی مطالعات ترجمه*، تهران: علمی.

محمدی، عادل . (۱۴۰۵). بازنمایی گفتمانی گونه‌های زبانی در وبگاه‌های خبری: رویکرد اجتماعی–نشانه‌شناختی. (e28519). *جستارهای زبانی*، (در دست چاپ)، e28519 doi: 10.48311/lrr.2026.117898.82999

محەممەدی، عادڵ (2023) تێگەیشتنی هەڵە لە زمان، سوئد: 49books.

Álvarez, R., & Vidal, M. C. Á. (Eds.). (2002). *Translation, power, subversion* (Vol. 8). Multilingual Matters.

Baker, M. (2006). *Translation and conflict: A narrative account*. Routledge.

Boase-Beier, J. (2011). *A critical introduction to translation studies*. Continuum.

Branchadell, A., & West, L. M. (Eds.). (2005). *Less translated languages*. John Benjamins.

Castro, O., Mainer, S., & Page, S. (Eds.). (2017). *Self-translation and power: Negotiating identities in European multilingual contexts*. Palgrave Macmillan.

Chelliah, S. L., & de Reuse, W. J. (2010). *Handbook of descriptive linguistic fieldwork*. Springer.

Dehqan, M. (2010). Kurdish glosses on Aristotelian logical texts. *The Philosophical Quarterly*, *60*(241), 692–697.

1. game localization

۲. audio-description وەسفکردنی دەنگی بریتییە لە ڕوونکردنەوەی دیمەن و وێنەکان بە دەنگ بۆ ئەو کەسانەی کە چاویان لاوازە یان کوێرن.

3. real-time translation

4. live captioning

5. ChatGPT, DeepSeek & Grok

6. post-editing

Fischer, B. (2012). *Translation and the reconfiguration of power relations*. LIT Verlag.

Gambier, Y. (2019). Institutionalization of translation studies. In L. D'hulst & Y. Gambier (Eds.) , *A history of modern translation knowledge: Sources, concepts, effects* (pp. 179–194). John Benjamins.

Gile, D. (2012). Institutionalization of translation studies. In Y. Gambier & L. van Doorslaer (Eds.) , *Handbook of translation studies* (Vol. 3, pp. 73–80). John Benjamins.

Heidarnia, S. (2024, June 13). Self-translation of Kurdish works, an emerging phenomenon. *Shafaq News*. https://shafaq.com/en/Kurdistan/Self-translation-of-Kurdish-Works-an-Emerging-Phenomenon-by-Soheila-Heidarnia

Heilbron, J., & Sapiro, G. (2007). Outline for a sociology of translation: Current issues and future prospects. In M. Wolf & A. Fukari (Eds.) , *Constructing a sociology of translation* (pp. 93–107). John Benjamins.

Holmes, J. S. (1988). The name and nature of translation studies. In L. Venuti (Ed.) , *The translation studies reader* (pp. 172–185). Routledge. (Original work presented 1972)

House, J. (2018). *Translation: The basics*. Routledge.

Jo Napoli, D., & Lee-Schoenfeld, V. (2010). *Language matters: A guide to everyday questions about language* (2nd ed.). Oxford University Press.

Krishnan, A. (2009). *What are academic disciplines? Some observations on the disciplinarity vs. interdisciplinarity debate* (NCRM Working Paper Series, 03/09). University of Southampton; ESRC National Centre for Research Methods.

Menbari, S., & Farahzad, F. (2024). Unveiling the marginalized: Translation to and from Kurdish in Iran during the Pahlavi Era (1925–1979). *Iranian Journal of Translation Studies, 22*(85), 9–24.

Miraki, M. (2025, March). *The emergence of Kurdish translation studies: Trends, challenges and prospects* [Conference presentation]. University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.

Miraki, M., & Noushmand, N. (2022). Literary translation flow from Kurdish into Persian between 1997 and 2021: A sociological study. *Iranian Journal of Translation Studies, 20*(78), 13–28.

Mohammadi, A., & Weisi, H. (2025). Verbal hygiene and language peevers: Analyzing the discourse of linguistic prescriptivism in Iran with emphasis on editorial policies. *Journal of Linguistics & Iranian Languages, 10*(1), 87–104. https://doi.org/10.22099/jill.2025.53370.1428

Palumbo, G. (2009). *Key terms in translation studies*. Continuum.

Pillière, L. (2021). *Intralingual translation of British novels: A multimodal stylistic perspective*. Bloomsbury Academic.

Pillière, L., & Albachten, Ö. B. (Eds.). (2024). *The Routledge handbook of intralingual translation*. Routledge.

Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies—and beyond*. John Benjamins.

Trask, R. L., & Mayblin, B. (2000). *Introducing linguistics*. Icon Books.

Tymoczko, M., & Gentzler, E. (Eds.). (2002). *Translation and power*. University of Massachusetts Press.

Venuti, L. (Ed.). (1992). *Rethinking translation: Discourse, subjectivity, ideology*. Routledge.

Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.

Venuti, L. (1998). *The scandals of translation: Towards an ethics of difference*. Routledge.

Venuti, L. (2004). Translation, community, utopia. In L. Venuti (Ed.) , *The translation studies reader* (2nd ed., pp. 482–502). Routledge.